

ОГЛЯД ІНОЗЕМНОЇ ЛІТЕРАТУРИ З БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВА ТА ІНФОРМОЛОГІЇ¹

Національні бібліотеки [*****]

Национальные библиотеки в XXI веке: сборник статей / ред. Владимир Фирсов. Санкт-Петербург: Российская национальная библиотека, 2012. 148 с. ISBN 978-5-8192-0425-2.

Російська національна бібліотека (Санкт-Петербург) видала дуже цікаву і важливу книжку на тему поточної діяльності та майбутнього національних бібліотек, її авторами були представники кількох країн. Це було б зразкове видання, якби не слабка вступна стаття редактора збірника і одночасно заступника генерального директора цієї бібліотеки, який, між іншим, торкаючись минулого, “забув”, що його бібліотека з’явилася на основі Бібліотеки Залуських, грабіжницьки вивезеної з Польщі у 1794–1795 рр. Також абсурдною ідеєю було включення до збірника тексту працівниці одного з фінських міністерств – вона окрім загальних фраз та гасел нічого не сказала. Однак це єдині недоліки публікації, яку тут розглядаємо.

Інша стаття, яка стосується петербурзької бібліотеки, набагато цікавіша. Її автори відзначають, що в Росії функціонують численні регіональні національні бібліотеки та три центральні, які “добре між собою співпрацюють”. Так написано, однак з двох інших бібліотек до участі в цьому збірнику нікого не запросили; відомим також є давнє і гостре суперництво московської (колись центральної для СРСР) та петербурзької (колись центральної “лише” для Росії, РРФСР) бібліотек.

Петербурзька бібліотека (РНБ) – це гігант, який має 44 млн друкованих і 0,5 млн електронних видань 249 мовами (67 із території Росії) і обслуговує щорічно 4,3 млн користувачів. Останнім часом бібліотека активно виконує видавничі проекти і готує науковців, кандидатів наук. Натомість чимраз рідше надає послуги міжбібліотечного абонементу, бо вже мало хто їх потребує.

Успішно просувається оцифрування фондів, а разом з іншими національними бібліотеками РНБ формує Мережевий електронний каталог. Такий формат співпраці дуже добре надається для скоординованого наповнення фондів. А ось список основних поточних завдань: збереження фондів національного значення, накопичення вітчизняних та іноземних матеріалів, оцифрування колекцій, продовження національної бібліографії, широкий перелік послуг і полегшений доступ (в т. ч. і через Інтернет) для користувачів, збереження провідної ролі у російській бібліотечній сфері.

¹ Тут уміщено скорочену версію оглядів фахової літератури, які вперше було опубліковано польською мовою: Z lektur zagranicznych // *Przegląd Biblioteczny*. – 2013. – Nr 2. – S. 223–233; Nr 3. – S. 375–382; Nr 4. – S. 531–542; 2014. – Nr 1. – S. 98–110.

Зв'язок минулого та сучасного є в іншій статті, де зреферовано драматичну історію литовської Національної бібліотеки у Вільнюсі. Створена в 1919 р., вона мусила починати буквально з нуля, бо перед тим царська влада заборонила видання і розповсюдження литовських текстів, написаних латинським алфавітом; тому її фонди збирали з того, що можна було дістати. Незабаром бібліотеку перевезли до Каунаса, звідки вона повернулася до Вільнюса аж у 1963 р.

Після включення Литви до Радянського Союзу книгозбірня стала центральною республіканською бібліотекою (визначення “національна” було заборонене); розпочалася політична чистка фондів. Потім увійшли німці, знищивши чи пограбувавши частину фондів, а після повернення радянської влади вилучення небажаних матеріалів набуло просто жахливих розмірів. На їх місце прибували видання російською мовою, яку мало хто знав. Натомість масова еміграція литовської інтелігенції спричинила появу дарів з-за кордону різними мовами, які надходили до спецфондів. Тоді ж з усього СРСР лише в литовських бібліотеках було запроваджено УДК. Після повернення незалежності величезну кількість російськомовної пропагандистської літератури здали на макулатуру... Це все ніби саме собою зрозуміле. Однак важко уникнути рефлексії, що всюди політичні сили, переймаючи владу, розпочинають ретельно проріджувати бібліотеки і їх фонди. У нас в Польщі також було не інакше.

Зараз Національна бібліотека Литви володіє семимільйонними фондами і реєструє понад чверть мільйона відвідувань щороку. Так само, як і інші національні книгозбірні, вона спрямована головню на архівування національних (літуаністичних) матеріалів, а також нагромадження чужоземних публікацій, в тому допомагає Фонд Гейтсів. Запроваджено також національну інформаційну систему LIBIS, триває оцифрування власних фондів.

Національні бібліотеки в світі значно різняться між собою, однак і подібні риси, звичайно, є. Британська (British Library), так само як і норвезька чи китайська національні бібліотеки, приділяють особливу увагу оцифруванню фондів та здобуткам у цій сфері. Всі займаються перетворенням власних фондів і накопичують нові електронні матеріали.

Норвезька бібліотека збирає і передає на оцифрування також обов'язкові копії радіо- та телепередач, а також тих текстів з Інтернету, які мають публічний характер. Ухвалено рішення, що якщо друковане видання є у фондах бібліотеки щонайменше в трьох примірниках, то один із них розшивають і сканують автоматично, а потім вилучають із фондів; інші треба сканувати вручну. Директор бібліотеки відзначає чимало клопотів із цим та питань без відповіді, однак оцифрування триває.

Китайські автори також наголошують на численних труднощах, зокрема, пов'язаних із скануванням величезної кількості різнорідних документів з різних епох, тому й методика роботи має бути багатоваріантною. Китайська національна бібліотека – це теж гігант із фондами в 26 млн одиниць. Не всі оцифровані матеріали там виставляють в онлайн-доступ. Проте загалом китайці надають великого значення широкому доступу документів в Інтернеті, особливо раніше важкодоступних, але важливих для розвитку нації. Тепер вони не тільки окремо доступні онлайн, а й створюються цілі тематичні виставки, які циклічно змінюються.

Директор Британської бібліотеки наголошує на стратегічному плануванні, без якого не можна працювати. Особливо слід конкретно визначити, що і яким чином має бути реалізоване в майбутньому. Щоправда, побудова такого прогнозу можлива лише в дуже загальних рамках.

Всі автори – як і загалом всі бібліотекарі – нарікають на авторське право, яке ускладнює оцифрування фондів. Це якась манія! За авторські права треба платити і тоді проблема зникне. Ніхто якось не обурюється, що треба платити за електроенергію, бензин, хліб та м'ясо, навіть за квиток до кінотеатру. Натомість всі хочуть, аби автори наукових, літературних чи прикладних текстів писали задарма і ще доплачували за розповсюдження – через саме задоволення від писання. Тому пропоную, аби той самий принцип застосувати і до виробників автомобілів – нехай машини теж потраплять до відкритого доступу.

Третину збірника займає чудовий текст Карен Браун і Девіда Хантера з Національної бібліотеки Шотландії, де йдеться не лише про цю бібліотеку, а й про бібліотечну справу загалом. Із наголосом, що мало просто вберегти, – треба розвиватися. Також, що бібліотеки малих народів дуже вразливі до глобалізаційних загроз, тому особливо старанно мусять архівувати національний інтелектуальний доробок.

Шотландська бібліотека – це одна з трьох національних бібліотек в Об'єднаному Королівстві; її фонди налічують 14 млн одиниць. У поточних планах закладено співіснування писаних (друкованих) і цифрових документів (прийнято, що до 2020 р. серед монографій електронні складатимуть не більше 40 %), тому слід інтенсифікувати накопичення документів і розширення доступу, одночасно, звісно, оцифровуючи вже наявні фонди. Нові цифрові документи надходять із певними труднощами, бо обов'язковий електронний екземпляр – це фікція. Окрім того, автори цієї статті займають позицію, що ані популяризація їх змісту, ані інформаційна підготовка користувачів не є обов'язком національних бібліотек.

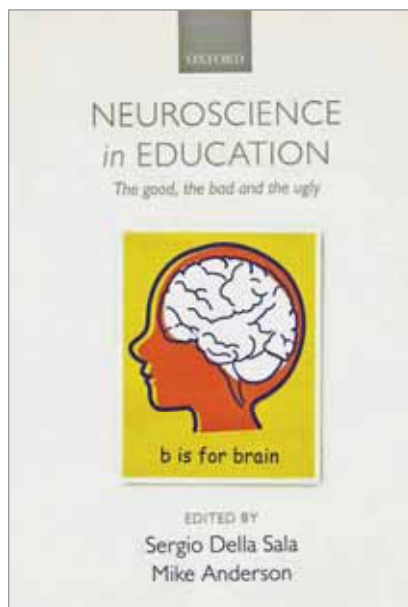
На їх думку, посилена цифризація наукової комунікації знизить рівень якості публікацій, тому під час комплектування потрібно буде приділяти їм більше уваги. З іншого боку, передбачається, що частка дистанційних бібліотечних послуг зросте за рахунок безпосередніх, а це викличе гнучкішу організацію внутрішніх бібліотечних структур та інтенсивнішу зовнішню співпрацю бібліотек. Автори підтверджують також потребу радикальних змін у каталогізації. Замість традиційної зосередженості на самих носіях, необхідно сконцентруватися на змісті через його категоризацію, яка зрозуміліша для користувачів, що, однак, не означає, що її легше виконувати.

Також у статті підтверджено явище (яке спостерігається всюди) старіння бібліотечного персоналу. Прихильників професії є мало, а фахова підготовка вимагає радикальної перебудови. Може бути, що зараз найвідчутнішою слабкістю професії бібліотекаря є брак лідерів та нових концепцій. І, думаю, на глобальному рівні також.

Нейронаука і освіта [***]**

Neuroscience in education / red. Sergio Della Salla, Mike Anderson. Oxford: Oxford University Press, 2012. 385 s. ISBN 978-0-19-960049-6.

Численна група нейропсихологів – головно британських та американських, а також із Канади, Нової Зеландії та Італії – опублікували свої рефлексії щодо взаємовідносин між нейронаукою і освітою у чудовій колективній праці. Вони заохочують вчителів та викладачів використовувати здобутки цієї науки, хоча й одночасно застерігають від імпульсивних ініціатив, бо ще багато явищ очікують на адекватне пояснення. Думаю, що коло адресатів слід розширити за рахунок бібліотекарів та бібліологів, бо зазначені проблеми стосуються і нас. Тим паче, що автори критично ставляться до великої кількості розповсюджених міфів з цієї галузі.

Освіта, читання та ментальний розвиток з'являються у їх текстах дуже тісно пов'язаними, із розлогіми поясненнями нейропсихологічного характеру. Щодо розвитку: дитина з'являється на світ зі вже відповідно локалізованою (переважно) нейронною структурою, потім ментальний розвиток полягає головню у творенні нових зв'язків між синапсами. Це індивідуальний розвиток, частково зумовлений біологічними чинниками, частково мотивований оточенням людини. В будь-якому разі це означає, що в процесі пізнавальної та освітньої активності не всі люди поводяться ідентично.

У групі зовнішніх мотиваційних чинників важливу роль виконує процес читання, який протягом перших років навчання активує зорові та слухові компоненти розумової діяльності. З часом писемно-вербальний (або мовний) відбір творить і розвиває послідовності абстрактних ментальних значень слів, які служать творчому мисленню.

Значення письмових висловів формується як безпосередньо через записування, так і за фонологічним посередництвом, важливо навчати читанню, розпочинаючи від вимови звуків. А для того особливо надається алфавіт, який безпосередньо пов'язує літери зі звуками і обмежує кількість писемних знаків для запам'ятовування. Але навіть в англійській мові ця проста відповідність літер і звуків не завжди присутня, бо запис буквами відрізняється від фонологічного сприйняття, і це породжує труднощі в опануванні науки читання. А що ж стосовно цього можуть сказати люди, які користуються ієрогліфічним письмом, наприклад, китайським?

Навчання читанню, як і навчання загалом, – це справа індивідуальна: не кожному вона дається однаково легко. Буває, що неуспіх у читанні – і, як правило, у рахуванні – має генетичні причини. Причому такі різноманітні, що вимагають спеціальної ідентифікації і потім різних шляхів вирішення цієї проблеми.

У збірнику багато йдеться про високоорганізовану структуру розумової діяльності та складні механізми, які в ній існують. Саме тому автори застерігають від надання (і прийняття) простих порад і так само простих пояснень. Докази мають бути ґрунтовними і переконливими, інакше думки чи пропозиції не будуть вартими уваги. От всюди (і в нас так само масово) нав'язується теза про пластичність, адаптивність мозку, яку, однак, розуміють примітивно, зокрема, вважають, що мозок пристосовується до всього, з чим встановить комунікаційний контакт. Так стверджував М. Маклюен, і надалі це було відправною точкою комунікаційних прогнозів. Насправді це зовсім не так! Адаптація, звісно, справді є, однак на досить обмеженому рівні.

Автори також звертають увагу на роль поточної, робочої пам'яті у доборі повідомлень, тобто у навчанні та читанні. Отже, це короткотерміновий "резервуар" для інформації, яка утримується там лише протягом часу, необхідного для поточних операцій, а потім замінюється на нову, актуальнішу. Обмежені не тільки час збері-

гання, а й повнота інформації. Її можна збільшити, впорядковуючи та розподіляючи у більшій розділі (не в єдиний інформаційний масив), так само й ігноруючи мало важливу та необхідну інформацію, – це вміння розвиває практика. Тому нагальним завданням нейронауки є повніше вивчення функціонування робочої пам'яті в різних формах комунікації, бо в кожній із них вона реагує інакше. Відповідно, на це *мусять* звертати увагу в процесах навчання та організації читання.

Значна частина збірника присвячена полеміці з існуючими переконаннями, які стосуються розумової діяльності, мислення та комунікаційної поведінки. Отже, неправда, що людина використовує заледве 10 % можливостей свого мозку – ця думка висмоктана з пальця. Немає також жодних доказів того, що у відборі інформації ми ділимося на тих, хто переважно сприймає її зором чи слухом; невідомо також, звідки взялися чутки, що Ейнштейн, Пікассо чи Франклін були ліворукими – насправді не були. Також неправда, що жирні кислоти (наприклад, риб'ячий жир) покращують процес сприйняття інформації, а кольорові оптичні фільтри полегшують читання, наприклад, дислектикам*. Це все не так.

Окрім того, нищівної критики зазнала популярна (не в нас) концепція “brain gum”, або мислення усім мозком, із якою виступають деякі нейропсихологи зі званнями. Навіть більше: пропонують на її основі підозрілі “терапевтичні” дії. Однак борються таким чином лише з етикою. У цьому контексті бувають незвичні пропозиції. Наприклад, що масаж вуха покращує слух, дихання правою стороною носа насичує киснем ліву півкулю мозку або що позіхання допомагає писати. Це не смішно, бо такі методи просувають “відомі” психотерапевтичні фірми і заробляють на цьому великі гроші.

Окрім того, є ще в обігу багато інших абсурдних думок, які чи не кожен сприймає всерйоз. Хоча б те, що читання видруку не відрізняється від читання з монітора.

Мова. Письмо. Суспільство [***]**

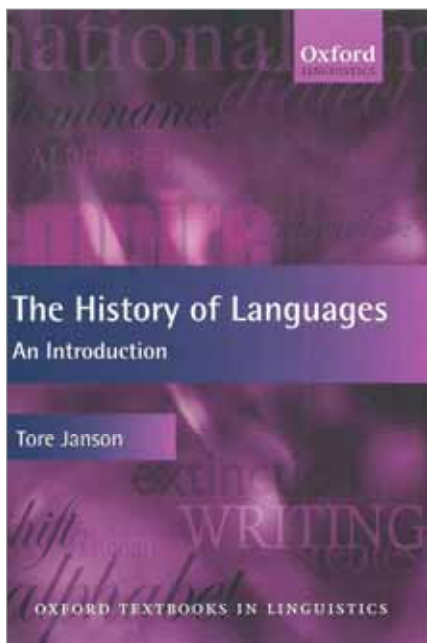
Tore Janson. *The history of languages. An introduction*. Oxford: Oxford University Press, 2012. 280 s. ISBN 978-0-19-960429-6.

Торе Янсон, професор Стокгольмського університету, опублікував чудову книжку про історію, сучасний стан та майбутнє розмовної мови з особливою увагою до письма та читання. Вона викликає рефлексії про роль та суспільні функції бібліотек.

На думку автора, мова існує в людей 40 тисяч років або й довше, натомість органи мовлення сформувалися близько 100–150 тисяч років тому. Письмо існує лише 5 тисяч років, однак дуже сильно вплинуло на розвиток мови, головню тому, що показує звуки та слова, а не фізичні об'єкти.

Загалом з'явилося дуже багато національних мов. Зараз їх є 6900, але тільки 85 таких, які використовує не менше 10 млн осіб. У Європі функціонують 234 мови, однак лише кілька домінують, решта – це мови меншин. “Кращими” мовами вважаються ті, які мають багатий словниковий запас і розвинуту літературу. Вони й домінують.

* Дислексія – порушення здібності оволодіння навичкою читання при збереженні загальної здібності до навчання. Має неврологічну природу.

Про те, чи є якась мова справді мовою, свідчать відповідне переконання її користувачів, наявність власної назви і створення власної писемної версії. Її існуванню нічого не загрожує, якщо користуються мовою не менше 100 тис. осіб.

У європейських мовах існує 30–40 звуків (фонем), для яких греки створили окремі літери, пізніше цей принцип прийняли для латинської мови і так він поширився в різні сторони, що дуже полегшило навчання читати і писати. Фонетичне письмо найлегше опанувати. Тому й європейські національні мови скористалися з часом грецькою та латинською моделлю, хоча, найімовірніше, і через вживання грецької і, особливо, латинської мов як міжнародних протягом тривалого часу.

У багатьох постколоніальних країнах офіційними стали мови колонізаторів, бо місцевих мов було занадто багато. У деяких випадках вони (особливо англійська мова) асо-

ціювалися передовсім із загарбницькою чи, принаймні, чужою владою і не були прийняті. З іншого боку, в Китаї, де було і є багато різних мов та варіантів мов, сто років влада (яка змінювалася) послідовно запроваджує одну офіційну мову і це приймається.

Політику підтримки єдиної офіційної мови здійснюють багато країн, особливо менших, бо вважають її об'єднуючим чинником. Це стосується і підтримки літератури тією єдиною своєю мовою. Не викликає сумніву, що визнання офіційною іншої мови завдає збитків основній мові, тому уряди неохоче погоджуються на багатомовність, а якщо це і стається, то загалом приймають не більше, як дві мови. Звідси й різні клопоти із використанням різних мов у літературі та освіті. Це загрожує самотності малих народів, бо мова, якою не користуються або користуються епізодично, з часом повністю зникає. Тому в деяких країнах національні меншини активно намагаються розвивати літературу рідною мовою, бо це головний чинник збереження національної свідомості. Однак це все важче робити.

Свою справу робить поширення англійської мови у багатьох ділянках науки, культури та сфери відпочинку – із різними засобами, зокрема, Інтернетом, телебаченням та цілою поп-культурою. У цьому контексті додаю, що в нашій польській науковій політиці преференції англійській мові значно перейшли межі розумного.

Т. Янсон вважає, що в міжнародних контактах знання другої мови є, безумовно, необхідністю. У наш час нею найчастіше буває англійська, однак немає певності, що це не зміниться у довготривалій перспективі. Але так чи інакше, існує потреба використання та охорони рідної мови (із необхідними модифікаціями) як у поточній, та і в урядовій, офіційній практиці, а також у всіх різновидах літератури.

Мобільна телефонія в бібліотеках [**]**

Jason A. Clark. *Building mobile library applications*. London: Facet Publishing, 2012. 114 s. ISBN 978-1-85604-845-3.

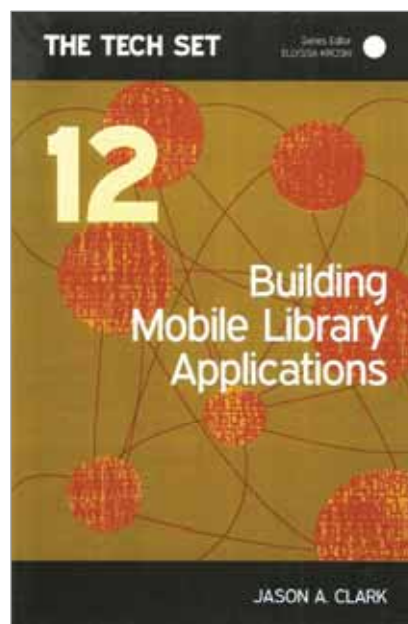
Про впровадження мобільної телефонії до надання віддалених бібліотечних послуг написано вже немало текстів. Це були повідомлення з ентузіазмом, хоча не завжди верифіковані і в цілому без залучення конкретної інформації. Публікація, яку тут оглядаю, дає зрозуміти, що це зробити нелегко, однак передовсім інформує, як підійти до зазначеної теми предметно.

Автор, Джейсон Кларк, займається цим практично у бібліотеці університету штату Монтана, тому добре знає, про що говорить. І хоча не приховує труднощів, але підтримує поступове запровадження мобільної телефонії до бібліотечної справи, починаючи від переведення каталогів та інтернет-сторінок із використанням існуючого (у США) аплікаційного протоколу “Winksite”, який уможливорює трансформацію електронних матеріалів, що зберігаються в бібліотеках.

Бібліотеки розпочали використовувати смартфони з 2007 р., але на даний час ця практика ще не дуже поширена. Головна проблема – це існування різних платформ у мобільній телефонії, які несумісні між собою і до того ж постійно змінюються. З іншого боку, не все, що мають бібліотеки, можна там розмістити. Автор радить обрати одну платформу, зрозуміло, ту, якою користується більшість сучасних і потенційних віддалених користувачів бібліотеки. Це вимагає відносного визначення та стабілізації очікувань щодо такої форми передачі інформації. Бо, на його думку, вони інші, ніж щодо сучасних варіантів комунікації.

Значну частину книжки займають конкретні і детальні технічні та експлуатаційні поради, які в нас ще рано застосувати. Є й вказівки, як діяти загалом. Д. Кларк вважає, зокрема, що треба старанно, детально напрацювати “дорожню карту”, наперед визначаючи, до чого прагнемо і до чого тут мобільна технологія. Такі пояснення у максимально зрозумілій формі слід представити керівникам бібліотеки та потенційним спонсорам, бо необхідні будуть значні кошти. Під час практичного запровадження чергових сегментів цього нового проекту необхідно організувати інформаційні акції, всіма можливими засобами повідомляючи про нього громадськість, аби інновацію можна було реалізувати повністю.

У нас поки що таких послуг в бібліотеках немає і, мабуть, немає й відповідного технічного забезпечення. Однак у недалекому майбутньому, напевно, доведеться й нам зустрітися з мобільною телефонією у бібліотеках. Тому добре було б наперед якнайдетальніше вивчити, чим саме вона є.

Бібліотечні розмаїття [**]**

Румянцевские чтения – 2012 / ред. Елена Иванова. Москва: Пашков дом, 2012. Ч. 1. 399 с. ISBN 978-5-7510-0544-3; Ч. 2. 407 с. ISBN 978-5-7510-0545-0.

Вже тривалий час Російська державна бібліотека в Москві організовує щороку різноматематичну конференцію бібліотекарів за участю багатьох осіб з Росії та інших країн (цього разу лише з деяких країн колишнього СРСР), а доповіді – добре дисципліновані, бо обмеженого обсягу – публікує згодом у двотомовому виданні. Це розлогий огляд актуальної бібліологічної думки, головно російської та із сусідніх країн. У цьому найновішому виданні найбільше є ретроспективних повідомлень, які я в цьому огляді загалом омину, бо ними не мусять цікавитися особи з-поза меж Росії. Якість решти статей різна. Є там цікаві тексти, є й високого рівня, однак не бракує й таких, які даремно прийняті до друку, тому моя загальна оцінка видання буде поміркованою. Зокрема, і з видавничої точки зору. Ось є дві презентабельні збірки текстів – загалом 146 статей (!!) на більше як 800 сторінках – видруковані дрібним шриф-

том, складені в алфавітному порядку (так само, як і попередні випуски цього видання) за прізвищами авторів, без жодних покажчиків, а розлогість тематики просто небувала. У ХХІ ст. не можна так видавати такі книжки, бо як їх читати?

Інший недолік – це закритість, тобто брак авторів / доповідачів та наукових здобутків з різних сторін світу, – а раніше були. Щобільше, залучено дуже мало зарубіжних видань. Навіть якщо вони присутні, то це головно дуже давні публікації, або непотріб з Інтернету, або окремі (їх загалом небагато) переклади російською. До того ж нелегко їх розшифрувати, бо прізвища авторів – як і взагалі чужоземні прізвища (за винятком нечисленних покликів) – записано винятково кирилицею, при цьому ще й у жакливій пострадянській манері зазначати лише першу літеру імені замість цілого. Тому неодноразово треба буквально досліджувати, про кого йде мова. Це також спадщина ізоляції, що зберігається і непокоїть, від решти світу, особливо від тих країн, які в цій галузі науки якраз найбільше мають що сказати. Деякі автори про це не знають, що видно дуже виразно. Незважаючи на все зазначене, однак, у збірниках є низка текстів, вартіх уваги.

Серед ретроспективних опрацювань привертає увагу симпатична презентація колекції – із фондів московської Державної бібліотеки – 49 книг, друкованих у XVI–XVIII ст. у Любліні та Замості. Це книжки мовою їдиш, польською та латинською (серед них “Index librorum prohibitorum” (1604)), видані єзуїтами та Замойською академією, а також друкарнями Павла Конрада, Яна Вечоркевича, Єжи Форстера та ін. Деякі мають власницькі знаки, зокрема екслібриси Юзефа Пільсудського, а всі книги є зразком видавничого мистецтва дуже високого рівня. Як написала авторка, це захоплююча колекція.

Натомість інше ретроспективне повідомлення викликає сумнів у його теперішній доцільності. Це абсолютно штампований опис бібліотеки московської комуністичної академії (партійної школи), яка функціонувала у 1918–1936 рр. і була ідеологічною кузнею вищих партійних та державних кадрів. Спочатку це були слабко пов'язані окремі предметні кабінети, але потім їх об'єднали в єдину бібліотеку з одним загальним читальним залом. В результаті – як зауважено пише авторка – бібліотека успішно виконувала креативну (важко збагнути, що це означає) та ідеологічну функції. Точніше: підтримувала зомбування управлінських кадрів у СРСР. Однак такої думки в тексті немає.

Багато повідомлень стосуються електронної комунікації. Юрій Гріханов у відмінному дослідженні обґрунтовує необхідність створення єдиної *системи* обігу і передачі інформації за творчої співучасті багатьох бібліотек, що уможливило б розгалужену організаційно-креативну спеціалізацію і таке-сяке опанування величезного потоку інформації. На даний час, – пише автор, – співпрацюють між собою три національні бібліотеки, існує центральний мережевий каталог LIBNET та електронна Мережа ARBIKON, а московська бібліотека заснувала віддалено в кількадесяти бібліотеках віртуальні наукові читальні зали. Це важливі результати, однак цього всього ще замало. Звертаючись головно до цифрових матеріалів, автор, однак, виразно підкреслює необхідність збереження послуг щодо друківаних документів на рівноцінному рівні.

У кількох статтях написано про обіг електронних книг (звертаючи увагу, що матеріали та їхні носії – це різні речі) та інших електронних фондів у бібліотеках. На думку одного з авторів, у цій сфері потрібні організаційні зміни та виокремлення спеціалізованих відділів, з чим я цілком не погоджуюся, бо це мислення вчорашнього дня. Інші вважають, що оцифрування бібліотечних колекцій має свої переваги, але й наштовхується на перешкоди, такі як хоч би (знову!) авторське право і на труднощі з архівуванням, які виникають через технологічні зміни та старіння дисків. Однак ніхто не пропонує того не робити.

Професор Вадім Степанов зауважив, що в контексті Інтернету бібліотеки скорочують свою інформаційну функцію. Подібних думок є у світовій науці багато, однак жодної згадки про чужоземні публікації у тексті немає. Автор вважає, що свої інформаційні обов'язки бібліотеки мусять відродити (бо тяглості не буде) головно завдяки активній промоції і пристосуванню інформаційної підтримки до індивідуальних потреб користувачів. Однак у цьому не допомагає ані законодавство, ані організація бібліотечно-інформаційної сфери.

Є також міркування про функціонування в Інтернеті художньої літератури, що у нас називаємо Літернетом. Надежда Беляєва зазначає, що існування літератури в Мережі цілком помітне. Про це загалом інформують численні бібліотеки на своїх сайтах, подають також відгуки читачів та різноманітну бібліографію, додають ще блоги та численні лінки, ініціюють дискусійні клуби онлайн. На її думку, в Мережі замало самої літератури і дуже бракує інтерактивної взаємодії. Пропозиція така, що саме бібліотеки (бо хто ж іще?) повинні збагачувати Рунет черговими текстами художньої літератури. Боюся, проте, що авторка має на увазі головно ретрансляцію друкованої літератури, натомість про *справжній* Літернет, тобто про тексти, які з самого початку готувалися для мови HTML (як робить цілий світ) вона думає лише побіжно.

В обох томах трапляються повідомлення на тему управління бібліотеками – з них лише одне про інноваційне управління. Авторка, Єлена Гусева, безспідставно вважає, що в цій ділянці все починається від стратегічного планування, яке повинно бути відправною точкою для підготовки остаточних змін. Це вимагає попереднього встановлення тенденції розвитку бібліотек, а потім гнучкого запровадження обміркованих нововведень і створення корисного клімату для інновації. На практиці для цього необхідно мати добре підготований персонал, енергійне керівництво, а також знаходити і підтримувати розумних інноваторів. Є. Гусева налаштована песимістично через різні перешкоди: незадовільні інструкції, недостатнє фінансування, застарілу організацію бібліотечної роботи. Це своєрідний бетон, який дуже важко розбити.

Є також трохи зауважень, не завжди позитивних, які стосуються молодих бібліотекарів. Окрім невеликої платні, слабкого технічного забезпечення (хоча й бувають захоплюючі технічні новинки) та низького фахового авторитету, молодих бібліотекарів характеризує ще й загалом невисокий рівень освіти без жодної професійної підготовки. Одна з авторів інформує, що третина бібліотечного персоналу – це молоді незаміжні жінки, але не подає жодних джерел цієї інформації, тому, може, це й неправда.

Інша авторка відзначає, що важко не лише знайти добрих фахівців, а й ще важче їх згодом утримати в бібліотеці. Пропозиції, як цьому зарадити, стандартні, але й які би мали бути? Тому коли не спрацьовує матеріальне заохочення, бо його немає, то треба мотивувати до праці позитивною атмосферою на робочому місці і нематеріальним визнанням заслуг. Є також думка, що бібліотека могла б запропонувати, наприклад, молодим матерям гнучкий графік роботи (це дуже важко здійснити, і я ніде з цим не зустрічався), а кожен здібний працівник повинен мати реальний шанс дістатися з часом до найвищої в бібліотеці посади. Це, звичайно, слухна ідея, однак їй опиратимуться і сумніваюся, що практика нав'язування бібліотекам директорів з-поза їхніх колективів є винятково нашою (польською) характерною рисою.

Чимало є й міркувань на тему різних опитувань і досліджень, яких у бібліотеках (не лише російських) однозначно бракує. Ті, що є, відзначаються (знову ж, не тільки в Росії) поганою методологією. Зрештою, навіть наявні в тексті статті методологічні пропозиції оптимізації аналізів є, згідно того, що я про це знаю, неприйнятними.

Шукаючи здобутки, згадується загальнодержавне дослідження 2010 р. під назвою “Молодий читач” (7–10 років), виконане на прикладі... 1100 осіб. Цього було б достатньо для Сан-Маріно, але не для величезної Росії. З іншого повідомлення дізнаємося, що від 2000 р. у Росії захищено 50 докторських дисертацій з бібліотекознавства та інформології. Тобто в середньому чотири на рік. Не видається, що це багато.

В цілому, є в цьому двотомовому виданні чимало цікавих спостережень та думок, так само як і присутні спроби сформулювати ефективні рішення на перспективу. При тому видно схожість із тим, із чим боремося й ми. Це все має спонукальну цінність.

Віце-директорський підручник [**]**

The associate university librarian handbook / red. Bradford Lee Eden. Lanham: The Scarecrow Press, Inc., 2012. 232 s. ISBN 978-0-8108-8381-9.

Американський “associate university librarian” – це фактично заступник директора (віце-директор) бібліотеки вишу або головний бібліотекар. Для таких працівників видали спеціальний підручник, авторами якого і є згадані віце-директори, а з них три тексти (25 % обсягу книги), причому найкращі, написала С'юзен Паркер із бібліотеки

Лос-Анджелеського університету. Є там також статті загальнопрофесійні, адресовані всім працівникам бібліотек. Кілька повідомлень слабкі: деякі автори пишуть головно про себе, а не про проблеми. Однак в цілому прочитання книги видається мені продуктивним.

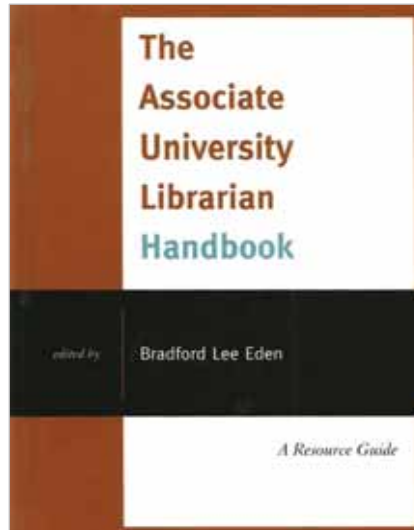
Зрештою, і те, про що пише С. Паркер, теж не є вузькоспеціалізованим, бо стосується всіх керівників бібліотек чи їх відділів і, як на мене, не тільки у ВНЗ, а загалом директорів, їх заступників та різних інших керівників. Її думки цікаві. С. Паркер вважає (а вона має досвід), що призначення на керівну посаду вимагає дворічної адаптації, бо із виконавця, навіть креативного, треба перетворитися на продуцента планів діяльності та вирішення проблем, а також лідера – а це важко. Особливо тому, що саме тоді починають виснажувати бюрократичні обмеження, які сковують ініціативу. Звичайно, і далі будуть якісь обставини, до яких слід пристосуватися, але разом із тим треба неодмінно мати власну програму і своє бачення, що хотілося б зробити, а що залишити наступнику, коли термін контракту закінчиться.

Щоб стати лідером, треба подбати про довіру і підтримку співробітників. Як через відвертість, так і через креативний підхід до власного стилю управління, бо ніщо не приходить саме. Також необхідно забезпечити їх творчу співучасть у реалізації планів – мотивувати, використовувати їх ідеї, а інколи й помірковано змушувати виконувати завдання, але всіх, без персональних винятків. Головним рушієм є максимально захоплююче бачення мети, з необхідним додатком ентузіазму, емоційної інтелігентності та емпатії, а також із конструктивним власним прикладом.

В іншому тексті С. Паркер акцентує увагу на моральності поведінки, значно виходячи у своїй рефлексії поза межі формалізованого бібліотекарського етичного коду. Дійсність породжує напругу і суперечності. Важко погодити відкритість та універсальність бібліотек із накинutoю або принаймні неофіційно толерованою селекцією, фільтруванням, цензурою інформації, що надходить. Як діяти, коли ласкаві, але і всесильні меценати різними способами пропихають до бібліотеки небажані матеріали або коли керівники, які стоять над бібліотеками, послідовно порушують ухвалені правила або діють всупереч суспільним і бібліотечним інтересам?

Авторка намовляє до *розумного* опору, але свідомо того, як це буває важко і ризиково. А також неоднозначно. Вона наводить як приклад повідомлення Вікілікс (Wikileaks), які деякі бібліотеки поширювали, але більшість – ні, згідно із рекомендацією органів влади. Виправданням у вигляді фігового листка був аргумент, що це крадена інформація...

Серед інших повідомлень, минаючи ніякі, на увагу заслуговують ті, де йдеться про фінансові практики. В одному з текстів є поради, що робити, коли бібліотекам несподівано наприкінці року виділяють якісь кошти для негайного освоєння. Це буває, зрозуміло, одноразовий видаток, без продовження, тому найкраще гроші призначити на закупівлю фондів, яких завжди є замало, на якусь імпрезу, лекцію, на вподобане

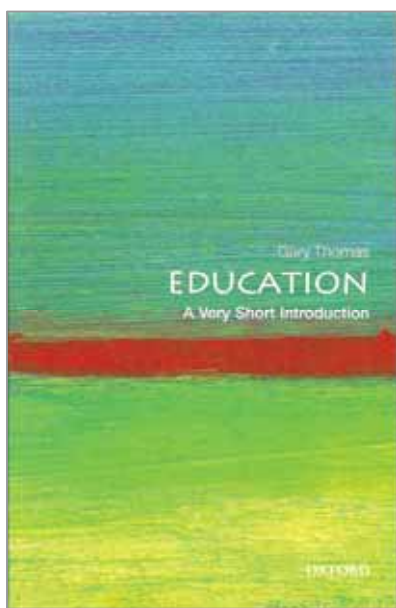
раніше обладнання або на упорядкування прилеглої території. На це, однак, треба мати заздалегідь приготований (про всякий випадок) список нагальних потреб – для використання, якщо трапиться слушна нагода і гроші будуть виділені без конкретної вказівки (нерідко вона є), на що саме їх витратити.

Є ще також порада, як загалом шукати додаткові кошти. Отже, добре було б укласти перелік потенційних жертводавців, але звертатися головню до найщедріших, бо якимось так є, що 80 % пожертв надходять від 20 % меценатів. Хороший результат дає належно пропіарена кампанія щодо фінансової підтримки конкретної бібліотеки. Чому меценати дають себе намовити щось пожертвувати? Одні розуміють важливість інституції, інші бачать у пожертвах користь для громади, а багато просто піддається переконуванням.

Справа, однак, у тому, що США, незважаючи на кризу, – це заможна країна, де є чимало людей із великими грошима. Натомість інакше буває там, де таких людей майже немає. Але як діяти в цій ситуації, автори збірника мовчать.

Фундаментальні проблеми освіти [*****]

Gary Thomas. *Education. A very short introduction*. Oxford: Oxford University Press, 2013. 137 s. ISBN 978-0-19-964326-4.

Професор Бірмінгемського університету Гері Томас написав блискучу книжку про проблеми освіти, які мають бути близькі й бібліотекам, бо підтримка навчання у будь-якій формі і на будь-якому рівні – це одне з головних завдань бібліотек. А зауваги щодо шкільної системи освіти, які в нас формулюють все агресивніше, є насправді (як виявляється) глобальними і фактично вічними сумнівами і ваганнями.

Від самих початків шкільництва передача і накопичення навчальної інформації спиралася на *переймання* знання, незважаючи на те, що для людей Античності “схола” означала відпочинок, поєднаний з творчою задумою, а для Платона освіта була головню *відкриттям* корисного. Однак пізніша схоластична освіта прийняла модель нав’язування інформації, так і залишилося. Скажу, що для бібліотек це недобре.

На теоретичному рівні весь час точилися й точаться далі дискусії, чи викладати стабільне, “нерухоме” знання, чи вчити креативності. Однак

на практиці приймають першу концепцію, зокрема, і з прагматичних причин, бо ніхто не знає, як організувати навчання інакше, ніж воно відбувається зараз повсюди.

Правда, за креативне навчання протягом всього життя агітував вже Я. А. Коменський, до навчання через відкриття заохочував Д. Локк і особливо Ж.-Ж. Руссо. Пізніше Ф. Фребель намагався запровадити на практиці до тогочасного виховання дітей методику пізнавальної свободи (її й сьогодні можна застосовувати в дитячих бібліотеках), натомість добре відомий у бібліотекознавстві Д. Дьюї займався безпосе-

редньо реалізацією шкільної педагогіки, спираючись на програми, пов'язані із життям і поточною дійсністю.

Однак все це не змінило шкільної практики, як не порушили її пізніше ні формування психологічних наук, ні, тим паче, претензії марксистів, що школа – це підневільне допоміжне знаряддя для промисловості та армії. Справа в тому, що шкільна система вже існувала і далі існує як цілість, а до того ж є знаряддям у руках політиків. Тимчасом ніхто не знає, як її перебудувати, не руйнуючи на десятиліття всієї системи освіти. Саме тому дискусії тривають поки що *обіч* реального життя.

Зараз, з одного боку, *поступовці* пропагують концепцію індуктивної освіти, із провокативними питаннями, спрямовану на критичне мислення, яку слід реалізовувати у контекстах створення задоволення. Це забезпечило би бібліотекам винятково широке поле до діяльності, але є побоювання, що все може зникнути, як дим. З іншого боку, формалістам належить послідовна ідея передачі інформації у форматі повідомлень та засвоєння їх пасивним способом, у неминучій атмосфері тяжких зусиль, що наперед вважається надійним способом. І хоча існують думки, що необхідно витримати розумний баланс між обидвома напрямками, але насправді ніхто до того не прагне. Є справді нові навчальні програми, але правила та стандарти освіти не змінилися.

Г. Томас, як і інші поступовці, наводить довгий список недоліків існуючої системи навчання. Вже навіть саме розміщення парт в рядах у класі не сприяє зародженню дискусії та обміну думок. Справжнім жахом було запровадження тестів, які перевіряють лише рівень запам'ятовування фактів, а не їх розуміння – та ще й із шахрайською формулою психометричних оцінок; це все ініціювало навчання *для* тестів. Фатальні результати приніс поділ учнів на групи за примарними здібностями, а також фальшива теза, що засвоєння однієї ділянки знання (наприклад, латинської мови) покращить знання з інших галузей – це все не так.

Свого часу розголос викликала ідея Н. Фрідмана щодо вільного вибору школи або конкуренції шкіл (аби гроші йшли за учнем), але вона не виявилася достатньо продуктивною. Концепція стадіальності розумового розвитку дитини Ж. Піаже, така важлива для проектування шкільної системи та навчальних програм, в своїй основі хоча й безсумнівна, однак теж викликала багато питань. А реальність така, – як стверджує Г. Томас, – що 40 % випускників шкіл просто нічого не вміють.

Що ж робити? Зменшити кількість учнів у класах, скоротити час навчання у школі і сконцентруватися більше на дискусіях і широких зв'язках із Інтернетом. Мережа дозволяє, аби частина потрібної інформації (немає відповіді: яка і якої) зберігалася в ній для постійного використання, є чимось на кшталт штучної підручної пам'яті, тоді як основою освіти було б навчання мислити і творити. У такому разі, треба знову наголосити, бібліотеки могли б грати набагато інтенсивнішу роль у суспільстві.

Але повторюється знову добре відома проблема: невідомо, як це практично здійснити. Яким чином визначити межу між інформацією до запам'ятовування, бо щось треба й запам'ятати, і тією, яку можна залишити для простого запозичення із Мережі. Або як у шкільних або навіть університетських умовах інспірувати креативне мислення. До цього ніхто не готовий – ані школа / університет, ані вчителі / викладачі, ані учні / студенти. Ані тим більше політики, які вирішують все.

Зрештою, сам Г. Томас поступається, пишучи, що освіта і шкільництво – це не те саме. Таким чином він непрямом визнає (і це єдине слабе місце цієї книжки), що зараз не існує реальної ідеї успішної реформи шкільної освіти.

Мудро про читачезнавство [***]**

Современный читатель: взгляд специалистов книжной культуры / ред. Анна Степанова, Вера Ялышева. Санкт-Петербург: Российская национальная библиотека, 2011. 191 с. ISBN 978-5-8192-0414-6.

Дуже цікавий збірник на тему поточних проблем читання і читачезнавства видала Національна бібліотека в Санкт-Петербурзі. Там немає поганих текстів, хоча кілька результатів досліджень опираються на занадто невеликі статистичні групи, щоб уважати їх достатньо репрезентативними. Однак коментарі цікаві та креативні.

Розмірковування починаються спростуванням словосполучення “інформаційне суспільство”, яке занадто часто вживають, в умовах, коли 35 % російського (подібно й польського) суспільства нічого не читають. То про яку інформаційність може йти мова? Це просто маніпуляційне гасло, міф, який служить тільки рекламі електронного обладнання. Видно, що такого суспільства немає, а населення у цьому плані дуже різномірне. Вузька еліта читає якісну літературу і, зрозуміло, накопичує та використовує інформацію, тоді як загал читає що-небудь або й нічого і

користується дезінформаційним сміттям. Натомість бібліотеки мусять знайти своє місце у такій роздвоєній дійсності, аби бути корисними і одним, й іншим.

В цілому ситуація з книжками в Росії зараз малоцікава. Книжки дорогі, а середньостатистичний росіянин витрачає на них щороку так мало, що навіть одної повністю не купує. Мережа книгарень негуста, особливо поза столицями: відповідний показник утричі менший, ніж у Європі. З інших повідомлень (не з цієї статті) відомо, що й книжкова Інтернет-торгівля в Росії не дуже активна.

У Москві сконцентровано 3/4 видавничої продукції (у Санкт-Петербурзі тільки 8 %), а високі накладки мають тільки твори для відпочинку. Це визначає й певні рамки читання. Свобода вибору літератури є в цих умовах позірною: регламентація є вже на етапі книговидавання, також є (в силу обставин) нав'язування преференційних моделей читання, часом і з політичним підґрунтям. Це, зрозуміло, не такий сильний ідеологічний прес, як у радянські часи, однак свій вплив він має. Правда, і особливого опору з боку громадськості цьому немає, до цього вже звикли. Широка практика читання книг розвинулася лише у СРСР (у Росії в 1860 р. книгообіг стосувався лише 1 % населення) – відразу із визначеним згори спрямуванням, тому накидання читацьких правил і зразків багато хто і далі вважає чимось природним. Це не стосується російського села (де мешкає значна частина населення), бо там читання книжок завжди було і далі є маргінальною практикою, але цьому, звичайно, не слід радіти.

Зрештою, є й інші, глобальні передумови кризи читання, якщо така справді існує. Боротьба з ними вимагає поглибленого *індивідуалізованого* сприйняття тексту. Тим часом літературу – як колись Псалми Давидові – не тільки в Росії сприймають як

Боже одкровення: не для інтерпретації, а для рабського прийняття відповідної інформації. І це увійшло до загальної практики.

Мені особливо цікавими видалися міркування про симбіоз Інтернету з художньою літературою – що в Польщі називають Літернетом, але окрім назви і єдиної вартої уваги повісті “Блок”, яку написав Славомір Схути, нічого особливого немає. Тимчасом у Росії зауважили, що головною формою такого поєднання стали інтерактивні блоги, де з’являються фрагменти майбутніх повістей, виставлені на громадське обговорення, а пізніше об’єднані в цілість і видані як друковані твори або/і електронні книги. Так функціонують у США повісті з жанрів “вуличної” або “гангстерської” літератури, у Росії ж (і в Польщі) звернув на себе увагу таким чином Дмитрій Глуховський серією повістей із циклу “Метро”, які вийшли друком та в електронній формі.

Зі спостережень за сучасним книгообігом у Росії постав інтенсивний пошук раціональних форм читацької мотивації, зокрема стосовно дітей і молоді. Пропонується створити відповідну систему, але без конкретизації, тому не зовсім ясно, як вона мала би виглядати. Автори вважають, що допомогти тут може участь відомих, успішних людей, суспільних кумирів – але я особисто сумніваюся, щоби всі вони самі були читачами, а на це спирається весь задум. Про читацьку кризу серед молоді свідчать також повідомлення з України: зменшується інтенсивність читання, зростає баналізація літератури. Там є ще й така проблема, що українською читають майже виключно шкільну літературу.

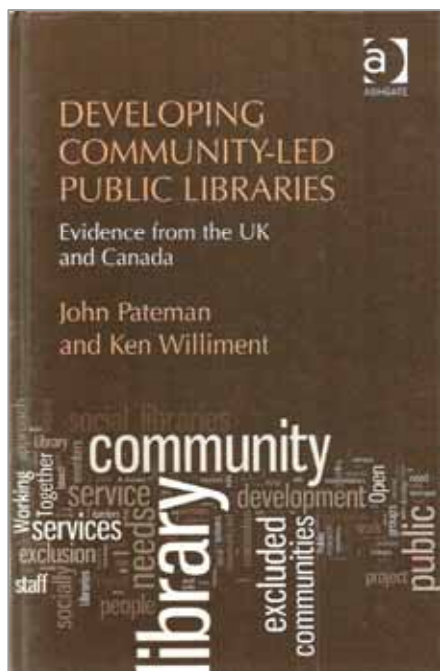
У збірнику присутні спроби представити діяльність бібліотек у сфері популяризації читання, спрямовану головно на дітей. Найкращі її зразки – це регулярні читацько-дискусійні зустрічі на тему спільно обраних книг, які тривають принаймні кілька місяців. У багатоетнічних громадах пропонуються взаємні презентації літератури кожного народу у поєднанні з різними додатковими заходами. Це має сенс.

Натомість серед повідомлень результатів опитувань – недостатньо репрезентативних, бо мало опитаних – привертає увагу один досить поважний аналіз книгообігу серед працівників Волгоградського університету. Отже, чверть респондентів визнали, що не читають нічого (!), а решта читають помітно менше, ніж колись, і читають будь-що і будь-як. Це не додає оптимізму.

Публічні бібліотеки: додаткові послуги [**]**

John Pateman, Ken Willimet. *Developing community-led public libraries. Evidence from the UK and Canada*. Farnham: Ashgate Publishing Limited, 2013. 243 s. ISBN 9781-4094-4206-6.

Двоє канадців взялися за аналіз додаткових послуг публічних бібліотек для місцевих громад, використовуючи англійське дослідження “Відкриті для всіх” та канадський проект “Працюємо разом”. Намір інтегрувати публічні бібліотеки у місцеву повсякденність добрий, спостереження обґрунтовані, але багато тут є і наперед очевидних та занадто загальних речей, пустослів’я, а зайва балакучість перевищує всі допустимі норми. Бо і без цього тексту відомо, що визначити, чого громадськість хоче від бібліотек, неможливо – більшість т. зв. досліджень придатні тільки на роль туалетного паперу – а головний заклик, що потрібно йти до користувачів і відповідно формувати фонди, належить до гасел на кшталт: добро – це коли добре. Проблема в тому, що неясно, як це зробити.

Основна думка така, що бібліотеки погано дають собі раду в стосунках із місцевими громадами. Не бракує тут об'єктивних причин – це правда. Частково винні невелике фінансування та бюджетні обмеження, а нерідко й невдале розміщення та планування бібліотек. Окрім того, помітно впливають ізоляційні настрої – бібліотекам не вдається цьому запобігти – і в цілому не така вже й рідкісна (навіть у Великій Британії та Канаді) суспільна бідність.

Д. Пейтман і К. Віллімет перераховують також помилки, яких припускаються самі бібліотеки і пов'язані з ними наслідки. Розповсюджений ідіотичний стереотипний образ бібліотекаря, який суперечить уявленням про добре підготований персонал, викликає замішання і ще більше утруднює контакти, бо працівники бібліотек не знають, як діяти в таких обставинах. Тому й рідко інтегруються з оточенням. Незважаючи на це, автори – на відміну від нашої галузі культури – не переймаються зниженням кваліфікаційних вимог для бібліотекарів.

У книжці з'явився перелік стандартних недоліків. Це невдалий час відкриття бібліотеки, фонди, не розраховані на жодну публічність, використання під час контактів із читачами незрозумілого професійного сленгу, занадто дріб'язкова регламентація правил для користувачів. Винятковим абсурдом був і є збір оплати за користування Інтернетом у бібліотеках. Однак розходиться з правдою і надмірно оптимістичне переконання, що публічні бібліотеки роблять значний внесок у розвиток інтернетизації суспільства. Автори чітко сигналізують: це справжня фікція!

Натомість частина наведених у книжці порад – це, на жаль, звичайні банальності. Що спочатку треба дізнатися, чого хоче суспільство, а потім розглядати пропозиції до роботи. Або: усунути причини, які викликають незадоволення, та професійний сленг зі спілкування з читачами. Від таких “порад” болять зуби.

Однак є й варті уваги думки. Як хоча б повідомлення, що ідеї локалізму – відомі вже півтора століття – осучаснилися і зараз є небанальною альтернативою для загубленого серед технологій суспільства, тому треба за ними слідкувати. І одночасно створювати умови для контактів представників громади у бібліотеках і завдяки бібліотекам, надавати можливість локальних самопрезентацій тим людям, які цього хочуть.

Інша пропозиція – це заклик ініціювати співпрацю або хоча б контакти з різними місцевими інституціями, що бібліотекам вдається надзвичайно важко. Має сенс також ідея, що публічним бібліотекам дуже допомогло б мудре і старанне ставлення до дітей, з особливим акцентом на *приємність* контактування з бібліотеками. Адже діти з часом дорослішають, а добрі взаємовідносини з бібліотеками можуть виявитися тривалими.

Бібліотечні блоги [***]**

Андрей Федоров. *Библиотечная блогосфера*. Москва: Пашков дом, 2013. 87 с. ISBN 978-5-7510-0557-3.

З'являється чимраз більше голосів – у США, в Росії, Польщі, та й в інших країнах теж, – які намовляють бібліотеки повніше використовувати можливості Інтернету у контактах із громадськістю. Особливо ефективним засобом у цій сфері вважається блог. Про бібліотечний блог майже все написав Андрей Фьодоров, доцент Чуваського університету з Чебоксар. Окрім загальної характеристики блогів, у цій книжці є детальні практичні інструкції, як створити і потім вести блог, є також детальні пояснення у формі спеціального словника. Це дуже цікаве і корисне видання.

Головними перевагами блогів автор називає їх діалоговий, інтерактивний, динамічний характер (на відміну від статичних інтернет-сторінок), а також розміщення у зворотній часовій послідовності, що гарантує актуальність поточної інформації і одночасно дозволяє зберегти попередні повідомлення. Блог недорогий, відносно простий для виконання, може містити гіперлінки і бути як публічно-особистим персональним записником, так і мережевим часописом.

Тому не дивно, що блогерський рух так добре розвинувся. Існує величезна кількість блогів, вони часто функціонують у кооперації з іншими блогами – так формується блогосфера. Для використання і підтримки вже існує низка спеціальних блогерських платформ, які мають і промоційні функції: “Blogger”, “WordPress”, “Live Journal”, російська “Пульс Блогосферы”.

А. Фьодоров рішуче схиляє бібліотеки створювати блоги, як з огляду на відносну простоту, так, тим паче, через їхню ефективність. Бо це одночасно форма успішного піару, корисної промоції і зручне знаряддя для зворотної комунікації з тисячами адресатів. Щоправда, принагідно доповім, що мені доводилося вже бачити міркування про бібліотечні блоги, де було набагато менше ентузіазму.

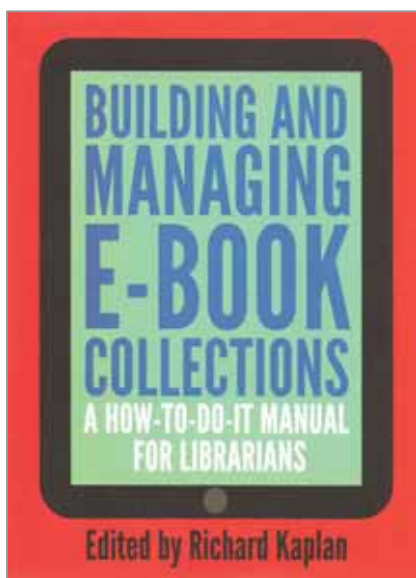
Звичайно, “простота” – не значить “пасивність”; треба виконувати необхідні умови. Блог мусить бути живим і цікавим, завжди актуальним і відкритим для коментарів. Однак абсолютна відвертість була б ризиковою з огляду на агресивну, непристойну або просто нерозумну поведінку деяких користувачів. Для елементарної охорони напевно знадобиться САРТСНА, однак проблеми не слід перебільшувати. Найбільшою загрозою для блогів є нудні і дріб'язкові, “ніякі” записи.

Жоден блог не з'явиться і не буде функціонувати самостійно. Потрібний мудрий і компетентний модератор, обдарований інтерактивним інстинктом творець, який розуміє, навіщо тут є він сам і його блог; тоді він уникне будь-яких помилок і перебільшень. На модерування треба виділити частину робочого часу, спочатку 4–5 годин на тиждень, а з часом навіть 1–2 години щодня. Якщо ж ведення блогу – за творчої підтримки інших бібліотекарів – буде добрим і ще вдасться його просунути всюди, де це можливо, то користь буде безсумнівною і значною.

Електронні книги в бібліотеках [***]**

Building and managing e-book collection / red. Richard Kaplan. London: Facet Publishing, 2012. 197 s. ISBN 978-1-85604-837-8.

Коли читаю повні ентузіазму повідомлення про обіг електронних книг у бібліотеках, з'являється враження, що їхні автори намагаються ввести мене в оману, бо приховують клопоти та недоліки, показують лише переваги, не обов'язково правдиві. Блискуча колективна (автори – американці) монографія, по яку тут пишу, утворює це моє враження ще більше. Електронні книги у бібліотеках бути мусять, але в їх удоступненні є багато перешкод і треба на них зважати.

Непросто навіть дати визначення електронних книг. У збірнику (слухно) зупинилися на тому, що це цифрова книга, внесена до каталогу і доступна користувачам на електронному носії. Каталогізація електронних книг (так само як і архівування) утруднена і до кінця незрозуміло, чи створювати для них окремі каталоги, чи зупинитися на спільному каталозі. Автори-практики у цьому збірнику радять використовувати обидва варіанти.

Бібліотеки накопичують друковані та електронні книжки, читачі користуються одними й другими, деталі цього процесу невідомі, бо звіти бувають суперечливі. Наприклад, серед прочитаних електронних книг домінують бестселери, література для відпочинку і (невідомо чому) біографії, а пояснення, чому є саме так, недостатні. Ситуацію ускладнює велика кількість розмаїтих і взаємно несумісних пристроїв для читання, які мають користувачі. Окрім того, постійно змінюються технології, потрібно слідкувати за цими змінами, найкраще – спільно з користувачами.

Автори перелічують деякі переваги електронних книг: простий пошук та оновлення інформації (якщо вони інформаційні), заощадження простору при зберіганні, а подекуди і різноформатні додатки. Є також і список недоліків: ускладнене архівування, вразливість до вірусів, тривала зміна обладнання і різні приховані видатки. Окрім того треба читати з екрану, а це теж має свою негативну специфіку. Головна проблема, проте, у тому, що пристрої для читання не тільки різноманітні, але й спеціалізовані, тим часом громадськість бажає універсальних засобів. Бібліотеки мають ідентичні очікування, тому більшість із них обходиться без видачі читального обладнання і чекає на стандартизацію.

У збірнику є текст професійного видавця, який звертає увагу на зміну моделі книговидання. Раніше виготовляли закінчені друковані книжки і *перекидали їх через стіну*, не займаючись подальшими етапами обігу. Зараз вже твориться *тяглий* продукт: треба і далі підтримувати з ним контакт, так само і з читачами, слідкувати за обігом, доповнювати та актуалізувати зміст, особливо в інформаційних публікаціях. Це зовсім нові умови.

Той автор так не пише (а інші – й тим більше), однак видно, що видавці пробують витіснити бібліотеки як посередників у розповсюдженні електронних книг. Діють (слабо) замасковані форми утисків: вимоги передоплати за тексти з нетривалою актуальністю, запровадження додаткових оплат після 26-го використання у бібліотеці. Тому видатки неочікувано зростають. Поширилася ідея продавати електронні книги в пакетах, але це пропозиція кота в мішку, і бібліотеки заперотестували.

Купівля електронних книг – це для бібліотек низка нових завдань, процедур та проблем. Найчастіше вона відбувається через ліцензії (або право використання замість права власності) з розмаїтими обмеженнями, яких слід дотримуватися. Тому автори збірника радять кожного разу ретельно вивчати всі умови і чітко та твердо вести переговори, найкраще напряду з видавцями, а не з посередниками. Там, де це можливе, пропонувати купити із правом власності, а не користування протягом певного часу, бо хоча це й ніби дорожче, але в підсумку таки дешевше і значно вигідніше. Ліцензія тягне за собою багаторічні видатки – буває, що згодом треба буде платити за кожне використання – натомість витрати на купівлю права власності є одноразовими.

Є також думки, що варто тримати електронні книжки як дублети друків, бо економиться площа зберігання, але це виходить задорого. Однозначної позиції я не знайшов. Натомість наведено багато сигналів (причому однозначних) на доказ неприязні видавців до бібліотек. Виглядає, що то вовки в овечих шкурах. Наприклад, електронні підручники для вишів продають бібліотекам дорожче, ніж студентам, причому нерозумно без усього інформаційного апарату. Буває, що видавці забороняють бібліотекам видавати читачам носії. Тобто ідилії точно немає.

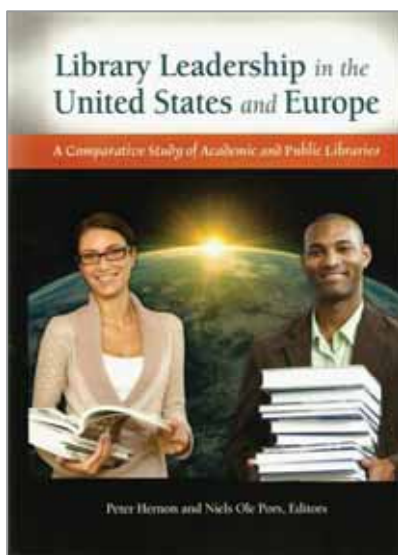
У цій книжці є текст, який інформує, що в бібліотеці одного з американських ліцеїв вилучили всі друковані видання (не написано, чи на смітник); залишилися там тільки електронні книжки. Інтонація повідомлення суха, але точно не схвальна. Написано ж, що використання електронних видань у цій бібліотеці зовсім не збільшилося. Або: наслідувати не варто.

Найбільше клопотів з електронними книгами мають публічні бібліотеки, бо читачий контингент там буває дуже різний. Тому треба в'ясувати очікування своїх користувачів – як правило, інші, ніж щодо друкованої літератури – і визначити, які читальні пристрої люди головно використовують. Потім слід виробити нові, спеціальні правила доступу, як текстів, так і обладнання для читання. Із двох можливих форм розповсюдження, онлайн та електронні носії, в публічних бібліотеках найкраще (є така пропозиція) прийняти обидві.

Це все, звичайно, додає нових робіт, обов'язків і процедур. Хто міркував, що введення електронних книг до бібліотечного обігу заощадить кошти і ставки працівників, той не розумів, про що говорить. Але виходу немає: бібліотеки *мусять* поширювати одночасно і друковані, і електронні видання.

Для клопотів – лідери [*]**

Library leadership in the United States and Europe. A comparative study of academic and public libraries / red. Peter Herson, Niels Ole Pors. Santa Barbara: Libraries Unlimited, 2013. 231 s. ISBN 978-1-61069-156-0.

У важких для інституцій обставинах або в непевні часи, наука про управління пропонує зміни стилю керування: не тільки з автократичного на демократичний, а ще й із менеджерського на лідерський. Лідер – це також менеджер, але такий, що *веде* співробітників за собою і спонукає до креативної діяльності.

Слушно зазначивши, що настали важкі часи для бібліотек, два професори – Пітер Гернон із Бостона та Нільс Порс із Копенгагена – сформулювали збірник повідомлень на цю тему, головню власного авторства, де охарактеризовано саму ідею лідерства в організації та розглянуто ситуацію в бібліотеках Європи і США. Результат неоднозначний.

Легко помітити, що наука про управління не була основною спеціалізацією обох авторів, звідси часта оцінка звичних, стандартних думок як чогось нового, а також велика кількість ба-

нальних формулювань. Окрім того, деякі розділи – це раніше публіковані тексти, а їх об'єднання в цілість залишає бажати кращого. Якщо опис ситуації у США, Великій Британії та Скандинавії виглядає достовірним, то про решту Європи сказано дуже мало, на тему Східної Європи написано хіба дурниці, а про Росію, Україну, Словаччину, Угорщину та інші – взагалі нічого. Розумію: бракувало джерел. Однак в такому разі можна було дати заробити ще кільком іншим авторам. Але в цілому на тему бібліотечного лідерства написано змістовно. Та й, зрештою, немає сенсу примножувати зауваження, бо професор Н. Порс помер у березні 2013 р.

Не можна заперечити, що в сучасних обставинах саме лідер особливо потрібний бібліотеці, аби втриматись і далі розвиватися. Найкраще на посаді директора, хоча інколи ним буває хтось інший (провідний бібліотекар, головний спеціаліст), але одночасно треба забезпечити хороший зв'язок між ним і його безпосереднім керівником, а то може бути важко. Так чи інакше, бібліотечний лідер має бути націлений на інновації, впровадження нових послуг, адаптацію до обставин, а також на партнерство з персоналом. Інакше нічого не вийде. Тому так непокоять повідомлення про внутрішні конфлікти бібліотекарів із дирекціями.

Між рядками у книжці крутиться питання про необхідну кваліфікацію лідерів. Раз написано про фаховість, другий – про управлінські здібності. Від себе скажу, що потрібне і те, й інше. Керівником бібліотеки має бути фаховий бібліотекар, але і з управлінською підготовкою. Її, зрештою, набути неважко: вже чи не кожен другий виш у Польщі навчає управлінню, у т. ч. і в рамках післядипломної підготовки. Якщо в книжці написано, що у США масово навчають лідерів, то і в нас можна сподіватися на щось подібне.

Професор Гернон назвав деякі знання та вміння, необхідні для лідерства. Треба вміти слухати, мотивувати і передбачати, говорити правду. Окрім того, має бути емоційна інтелігентність, комунікативність та здатність до співпраці. Незважаючи на фрагментарність такого переліку, мушу зауважити, що це все – необхідні атрибути *будь-якого* керівника. Цього вчили мене понад півстоліття тому, а тоді ще терміну “лідер” не було в обігу.

Звичайно, лідерство вимагає співпраці з колективом, який мусить бути цілісним. Той само автор класифікує працівників під цим кутом зору. Виглядає це так: ізоляціоністи – спостерігачі – учасники – активісти – пасіонарії. Далі, чим менше ізоляціоністів та спостерігачів, тим краще для колективної праці. Може й так. Але наперед не відомо, як класифікувати кожного працівника. Тим більше, що ніхто не народжується ізоляціоністом.

Найцікавіше у збірнику – це повідомлення інших авторів про практики бібліотечного управління у Великій Британії та Скандинавії. На думку Дженніфер Роулі, низькі бюджети англійських бібліотек викликали там стиль керування, базований на співучасті та емпатії. З’явилося багато лідерів із креативним баченням та харизмою, прагматично налаштованих щодо оточення. Змінилася модель керівника: замість того, хто віддає розпорядження, все частіше зустрічається порадник та ініціатор заходів, які потім по-партнерськи, спільно, виконуються.

У Данії, де запроваджено контрактний варіант керування бібліотеками, також розвивається базоване на співучасті управління, дуже демократизоване і знеформалізоване. Карл Йогансен стверджує, що тільки тепер починає виявлятися потреба у знанні про управління серед місцевих бібліотекарів. Загальною місцевою рисою є поява у бібліотеках неформальних лідерів – за умови, однак, що всі дії мають орієнтуватися на легітимізацію бібліотек у своїх середовищах.

Подібно про Скандинавію в цілому пишуть Анна Лендоу і Ангела Зеттерлунд, хоча у шведських бібліотеках продемократичні делегування управлінських повноважень зустрічаються рідше і в обмеженому масштабі. Це, однак, не шкодить загальним установкам на співучасть. У службових стосунках присутня невелика дистанція – особливо в Норвегії, де переважають малі та середні бібліотеки – а сукупність дій чітко підпорядкована практичним потребам. Цікавим фактом є сильна фемінізація управлінських кадрів. Натомість у всіх країнах, і скандинавських так само, відзначається брак уваги органів місцевого самоуправління до бібліотек.

У збірнику забагато є недоречностей, особливо загальних. Написано, що глобальна рецесія вже закінчилася (??), що у німецьких бібліотеках слабо використовують статистичні дані (як на мене, навпаки – а Вальтер Гоффман перевертається у домовині), що бібліотечне навчання у Європі в основному позауніверситетське. Це взагалі повний нонсенс, як і версія, що директори німецьких бібліотек відмежовуються від будь-якої невизначеності, тому їм бракує перспективного бачення. Звідки така думка?

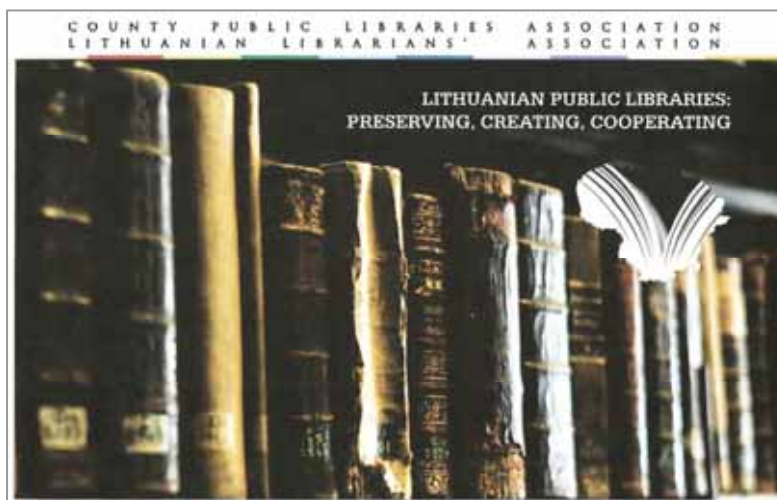
Однак на вершині ієрархії дурниць виявилися розмірковування, що в посткомуністичних країнах директори бібліотек неініціативні (це висмоктано з пальця), а також, що польські бібліотеки відзначаються формалізацією і застиглим ієрархічним устроєм. Так, здається, стверджують... норвежці. А папуаси що кажуть?

Цілковито невдалою є, окрім того, характеристика методу загального управління якістю (Total quality management), також незрозуміло, що в цьому збірнику робить опис EBLIP (“Evidence Based Library and Information Practice”). Це часопис Альбертського

університету, який колись патрунував міжнародні конференції, але щоб аж окрему статтю? В цілому важко скласти про цю книжку однозначно позитивне враження.

Литовські публічні бібліотеки [***]

Lithuanian public libraries: preserving, creating, cooperating / red. Laima Pačebutiene. Vilnius: Country Public Libraries Association, Lithuanian Libraries Association, 2012. 123 s. [Електронний документ. Режим доступу: www.klavb.lt].

Незважаючи на територіальну близькість і численні зв'язки, інформація про бібліотечну справу в Литві у нас радше скупа. Можливо, справа у мовному бар'єрі. Тому добре, що дві місцеві бібліотекарські організації розмістили в Інтернеті багато ілюстрований розлогий інформаційний текст англійською мовою (хоча дуже неохайно вчитаний). Фотографії поживляють дещо монотонну структуру цієї публікації – це сегментований інформатор із багатьма лінками, а не цілісне повідомлення – і свідчать про добрий стан місцевих бібліотечних об'єктів.

Авторство приписане двом організаціям. Це Товариство литовських бібліотекарів (2,5 тис. членів; є в IFLA) та Товариство регіональних публічних бібліотек. Також існує ще Литовське товариство міських публічних бібліотек. Тобто ситуація, як всюди: більше товариств, ніж потрібно, а тому вони малі та недостатньо успішні. Натомість окремо функціонує високоефективний Литовський консорціум наукових бібліотек

У Литві зараз є 3000 бібліотек. Половина з них – публічні, а близько 90 % мають доступ до Інтернету, в чому допомогла значна підтримка Фонду Гейтсів. Користувачами бібліотек є півтора мільйона осіб – це приблизно половина населення Литви. Загалом бібліотеками управляє міністерство культури, а безпосередньо воно утримує регіональні публічні бібліотеки. На відміну від наших воєводських публічних бібліотек, литовські мають державний характер і, мабуть, їм добре так, бо всюди функціонують окремо від міських бібліотек. Поза тим виразно змінився характер бібліотечних професійних установок: як і в цілому світі вже не фонди, а користувачі стали у центрі бібліотечної парадигми.

Головною темою поточних рефлексій про бібліотечну справу є завдання електронізації. У характеристиці кожної з представлених окремо бібліотек є інформація про кількість комп'ютеризованих місць для читачів, і це немалі цифри. Рівнозначним завданням зазначено архівування всіляких документів національної спадщини, не лише писемних; його виконують всі бібліотеки. Це зрозуміло, як і незвичайна увага до охорони литовської мови – якщо пам'ятати, якою драматичною була історія цього краю і народу.

Всюди йдеться також про збір місцевих і регіональних матеріалів із підкресленням їх літваністичного характеру. Видно й розгалужений перелік послуг, із більшим, ніж у нас, використанням Інтернету, бо із публікацією різних матеріалів у Мережі, хоча й бібліотечна видача друкованих книжок також виглядає значною. Більшість промоційних заходів присвячені популяризації художньої літератури та дитячого читання – від літературних фанклубів до різноманітних імпрез і презентацій творів.

Є також окремі цікаві, нестандартні заходи. Так, бібліотека в Плунге збирає різноманітні матеріали, що стосуються... летючих мишей. Не написано, чи є й живі експонати. У місті Шилуте діє бібліотечний музей книги з особливою колекцією *жовтої літератури* або раніше заборонених книжок. Бібліотека в Паневежисі заснувала осередок сучасної литовської мови, який підтримує Інститут литовської філології Університету штату Іллінойс. Бібліотека в Бірштонасі пригадала усім біографію та доробок лікаря філомата С. Моравського, який приятелював із А. Міцкевичем. Зрештою, перелік різних справ захоплює; виглядає так, що литовські публічні бібліотеки винятково активні.

В огляді йдеться про підтримку бібліотек литовцями, які мешкають у США, та про дотування, нехай тільки принагідне, з боку місцевих бізнесменів. Тут підтримка Гейтсів, там – американського університету та американських литовців, ще десь – дрібних підприємців. Можна лише позаздрити. Наша діаспора та наші ресторатори про місцеві бібліотеки навіть не чули.

Уміщено також інформацію про участь бібліотекарів у громадській діяльності нижчого (локального) та вищого рівнів, чим у Польщі мало хто може похвалитися. У кожному скликанні парламенту є кілька депутатів-бібліотекарів, але про це ніхто не знає, бо такого походження депутати соромляться.

Основна частина публікації – це представлення національної бібліотеки і публічних (регіональних, міських та сільських) бібліотек. Про кілька з них варто тут згадати.

Головна бібліотека держави – Національна бібліотека ім. Мартінаса Мажвідаса. Вона є центром інтегрованої системи інформації LIBIS і керує загальнонаціональним проектом “Бібліотеки для поступу”. А ось в історичному описі дещо розходиться з правдою. Написано, що бібліотеку засновано в 1919 р. в Каунасі. Це не зовсім так. Вона з'явилася на базі Віленської публічної бібліотеки 1 вересня 1919 р. на чолі з директором проф. Е. Вольтерісом; лише після захоплення влади генералом Л. Желіговським наприкінці 1920 р. бібліотеку перевели до Каунаса, звідки вона повернулася до Вільнюса у 1963 р. Стверджується також, що вона стала національною у 1989 р. За назвою – так. Однак функції національної бібліотеки виконувала у міжвоєнний час і протягом всього радянського періоду, коли називалася Центральною, а з 1951 р. Республіканською бібліотекою Литви. Але це лише один із багатьох епізодів литовської національної драми.

А ось ще одна, фундаментальна проблема. У вільнюському регіоні литовці складають лише 50 % мешканців, поляки – 25 %, росіяни – 10 %, є ще й інші нації. Чи з огляду на це треба дивуватися надмірній уразливості щодо мови, прізвищ або

назв? На думку мовознавців, коли народ має менше, як 10 млн осіб, то існує серйозна загроза для національної мови, якщо немає спеціальних захисних заходів. У Литві спроби такого захисту присутні. Нам вони іноді видаються шовіністичними, але, може, це не завжди правда, як свідчать окремі сигнали в цій публікації. У Вільнюсі в міській мережі публічних бібліотек з'явилася філіальна єврейська бібліотека. У Каунасі діє великий німецькомовний відділ. Регіональна бібліотека у Вільнюсі носить ім'я А. Міцкевича (Адомаса Міцкевічюса). Там зібрано численну міцкевичану (близько тисячі публікацій різними мовами) і налагоджено співпрацю із варшавськими інституціями – Національною бібліотекою та Музеєм літератури.

Найбільшою публічною бібліотекою в Литві є регіональна (окрема від міської) бібліотека в Каунасі з двомільйонними фондами і штатом у понад сто працівників. Вона виконує функції другої національної бібліотеки і зберігає різні колекції приватного походження. Архівує також литовські друки, видані після 1905 р. Про це не написано, але дата не випадкова. У 1865–1905 рр. діяла царська *заборона* публікувати тексти литовською мовою латинським алфавітом. Це повне божевілля! Якщо ми, поляки, переконані, що історія була до нас мало прихильною, то що ж мають думати литовці?

Цікава також візитка регіональної бібліотеки у Клайпеді (фонди – мільйон томів), яка, зокрема, спеціалізується на популяризації мариністичної літератури і збирає старі молитовники. І ось компрометуюча помилка в тексті, зовсім не єдина, яка з'явилася через неуважне редагування та погану коректуру. Написано, що перша друкована книга литовською мовою (“Катехизис” М. Мажвідаса; є у фондах цієї бібліотеки) вийшла у... 1954 р. Насправді це було в 1547 р.

Окрім того, уміщено також інформацію про співпрацю місцевих бібліотек із польськими партнерами. За підтримки Польського інституту у Вільнюсі зібрано і виставляються польські переклади творів литовських авторів. Триває співпраця з литовською діаспорою в Польщі. Відбуваються великі культурні заходи, які організують спільно міста (і бібліотеки) Таураге, Калінінград та Ольштин, а також Шилале і Красьнік. В цілому діяльність литовських публічних бібліотек справді заслуговує на увагу.

Не тільки “два нуль” [*****]

Karl Bridges. *Beyond the browser. Web 2.0 and librarianship*. Santa Barbara: Libraries Unlimited, 2012. 89 s. ISBN 978-1-59158-816-0.

Це захоплююча публікація, і була б ще більше, якби не схильність автора до багатослів'я і незламна жага писати про все. Не вдався йому (автор – університетський бібліотекар із Берлінгтону у США), зокрема, історичний огляд (надто спрощений і при тому розлогий) технізованої комунікації, доведений до цифрового варіанту – не знаю, чи це потрібно. Натомість із приємністю схвалюю відхід від зазначеної в назві видання теми до рефлексій, пов'язаних із сучасним станом та майбутнім бібліотечної сфери. Вони цікаві.

Відзначаючи експансію Інтернету в бібліотечній практиці, К. Бріджес звертає увагу на те, що справді завдяки Мережі почалися у значних обсягах архівування та доставка інформації (тут допущена плутанина понять: інформація та зміст документів), а також її перетворення, натомість не відбувається творення від нуля. Тобто це дуже корисне знаряддя обслуговування, але без творення, чого дуже часто не розуміють.

Разом із багатьма перевагами Інтернет породжує і небезпеку, особливо втрати приватності, додатково інтенсифікованої у суспільних платформах і т. зв. *хмарах*. Автор вважає, що бібліотеки повинні краще, ніж дотепер, дбати про приватність своїх користувачів і можуть так зробити, значно покращивши цим свій суспільний імідж.

Різні поточні комунікаційні клопоти мають амбівалентний характер. Загалом інформації є забагато, до того ж дорогої, тому її треба розподіляти за пріоритетністю. Бібліотеки це роблять і пропонують її безкоштовно, але самі мусять платити за все, до того ж конкуруючи з тими, хто інформацію з Мережі краде. Тому, аби раціонально витратити обмежені ресурси, найкраще звернутися до формули 2.0 (звідси й назва) і питати суспільство, що йому потрібне, а що ні. Власне суспільство – це не несвідомий натовп, воно може ефективно допомогти.

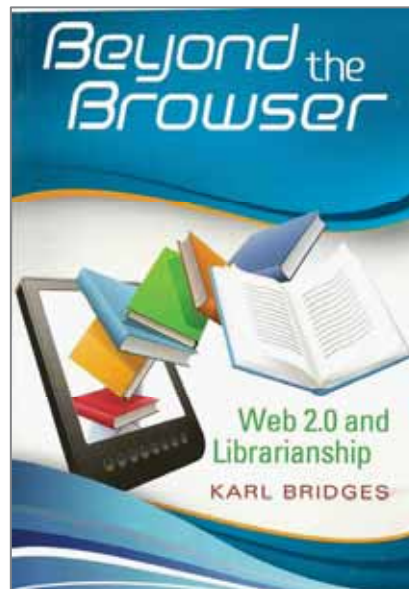
Це, зрештою, як вважає К. Бріджес, прояв загального стану справ. У комунікації закінчився період обмірковування і спокійних роздумів, а настала епоха обміну думками. Я погоджуюсь щодо такої заміни, але радив би бути обережнішим у висновках. Якби справді настав кінець розмірковуванню та роздумам, то слід було би повертатися до печер. Це не те, про що я мрію.

Автор має рацію, вважаючи, що з розвитком Інтернету практично повністю втратили сенс мікрофільми (чи хтось ще пам'ятає, як кілька десятків років тому нас змушували мікрофільмувати все?), натомість, мабуть, занадто радикально поширює цю думку і на друковану періодику. Бо занепад друкованої періодику нам проголошують щороку, а вона собі живе і непогано почувається. Назло? Тому не варто вдаватися до крайнощів.

Натомість друкованій книзі, особливо художній літературі, К. Бріджес не передбачає істотних загроз. Правда, потрібно, аби в неї були добрі стосунки з електронною комунікацією. На даний час зі спостережень випливає, що, наприклад, електронні книжки в ролі підручників виправдовують очікування гірше, ніж друковані видання – їх більше-менше використовують в точних та медичних науках. Це, однак, не означає, що слід повністю відмовитися від електронних книг.

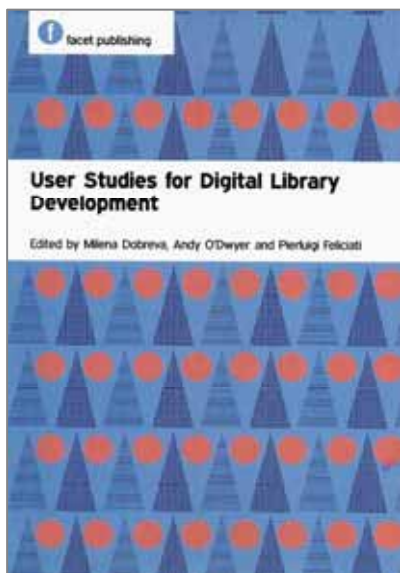
В будь-якому разі майбутнє бібліотек має спиратися на рівноправність різних форм комунікації. А поза тим? К. Бріджес радить набагато старанніше реагувати на побажання громадськості та оперативніше надавати послуги, бо користувачі не люблять чекати. Це, однак, вимагає радикальної технізації бібліотечних процесів, чого (як він стверджує) бібліотекарі помітно побоюються. Окрім того, нові технології чимало коштують.

Натомість існує, на думку автора, фундаментальна загроза, а саме зміна покоління бібліотечних працівників. У США до кінця десятиліття припинять працювати 45 % бібліотекарів, добре підготованих і знайомих із поточною практикою. На їх місце бракує охочих, бо платня замала, а умови праці погані. Так що справді все це не виглядає добре. Боюся, що не тільки у США.

Про користувачів [*]**

User studies for digital library development / red. Milena Dobрева, Andy O'Dwyer, Pierluigi Feliciati. London: Facet Publishing, 2012. 272 s. ISBN 978-1-85604-765-4.

Це правда, що у роздумах на тему сучасної бібліотечної справи, особливо електронної, образ громадськості розмитий або його немає зовсім. Тому ідея видання, яке акцентує на користувачах, виглядала обгрунтованою. Його ініціатори відштовхувалися від того, що емпіричних досліджень є мало і часто вони бувають слабкі, а загалом домінує зацікавлення самим переданням інформації, натомість користувачів розглядають схематично, як однакових автоматів. У такому баченні кожна бібліотека виглядає як цифровий Макдональдс.

Однак ідея видання – це одне, а її реалізація – інше. Тут позбирали разом думки з різних місць на світі, трохи щодо методології досліджень, а трохи про поточну ситуацію і поведінку користувачів (неоднорідна мішанина); така тематична і географічна розкиданість зовсім непотрібна. Є у книжці кілька цікавих текстів, які я розгляну, але є й такі, публікація яких була

непорозумінням. Серед інших, до участі запросили дуже заслуженого професора Дерекка Ло, але його стаття порожня: хтось зробив йому ведмежу послугу.

Нераз задумувався, яким може бути співавторство, а тим більше спільне редагування монографії, коли співробітників розділяють значні відстані. Але ж є Інтернет? Це не те саме, що безпосередня співпраця – і тут воно видно. Мілена Добрева викладає на Мальті, П'єрлуїджі Феліціаті в Італії, а Енді О'Дваєр працює в Англії (на BBC). Результат такий, що книга справляє враження цілковитої неврівноваженості.

Серед методологічних оглядів добре представлено модель поведінки споживачів інформації, яку запропонувала Елейн Томс (Шеффільдський університет) і яка є зібранням різних ідей у цій ділянці. З неї випливає схема дослідницької роботи: що і як вивчати, у якій послідовності та в якому контексті. Авторка пропонує ділити реакцію споживачів на три послідовні стадії. Це не викликає заперечень, однак у поясненнях є певний хаос, тому слід було б їх краще упорядкувати. Отже, отримання інформації починається з попереднього розгляду: усвідомлення мети та засад вибору інформації, перегляд пропозицій, початкова оцінка придатності. Наступна стадія – це набуття інформації: вибір, інтерпретація та порівняння зі вже відомим знанням. Наприкінці відбувається засвоєння: відповіді на власні питання, аналіз результатів, зрозуміння та кінцеві рефлексії.

Клаус-Петер Клас (Хагенський університет, Німеччина) розповідає, що слід аналізувати в системі пропозиції інформації, аби зрозуміти, як цю пропозицію оцінюють користувачі. Для них найважливішими є зрозумілість термінології, ясність правил пошуку і загальна простота у використанні. Девід Ніколас та Девід Кларк вказують

на можливість дізнаватися про використання інформації в Мережі через аналіз тривалих слідів експлуатації обладнання для її отримання. Це не просто, проте об'єктивно, бо йдеться про вільні від суб'єктивності зв'язки за запитами користувачів інформації.

Про складну мовну панораму передачі інформації в Інтернеті пише Пол Клауф (Шеффілдський університет). Отже, там є матеріали 479 мовами, при чому 27 % (лише!) відвідувачів Мережі використовують англійську, 23 % – китайську, 8 % – іспанську мови. Я не намовляю перейти на китайську мову, однак хотів би охолодити прагнення американізувати всю науку коштом інших мов. Це варварство, без якого, можливо, незабаром можна буде обійтися. Бо вже існують в Інтернеті системи багатомовної трансляції наукових повідомлень, пов'язані з різними варіантами підтримки отримання інформації. Це Multilingual Information Retrieval (MLIR), Cross-Language Information Retrieval (CLIR) та європейський Multi Match. Поки що починається етап тестувань та адаптації, вартість їх запровадження значна, але перспективи безсумнівно добрі.

Ліна Петракієва (Університет Глазго) зайнялася використанням мобільних пристроїв в обігу інформації – раціонально і без байок, дистанціюючись від некритичних і екзальтованих суджень. У висновках вона імпонує практичною обережністю, бо мобільні пристрої, навіть смартфони, це не повністю те саме, що стаціонарні комп'ютери. Вони зберігають небагато даних, а малі екрани обмежують обсяг і контексти повідомлень. До того ж клавіатура, як дотикова, так і натискова, зменшує комунікативну поверхню ще на третину. Тому така техніка придатна для коротких повідомлень, однак для поглибленого і розширеного відбору інформації – швидше за все, вже ні.

Нікола Осборн (Едінбурзький університет) оцінює зв'язки загальнодоступного Інтернету з освітою, дотримуючись думки, що основу складає безпосереднє навчання, тоді як дистанційна освіта – це допоміжна і паралельна форма. У Мережі домінують програми та пропозиції інституцій, переважно пов'язані з безпосереднім навчанням, тобто призначені для учнів та студентів, однак вони й іншим особам дають можливість ознайомлення, вибору та використання. А також, що важливо: Інтернет уможливило зацікавлення користувачами взаємні контакти. Окрім того є й незалежні пропозиції, імпровізовані, такі як різні дистанційні курси, але їх важко перевірити і є ризик некомпетентності. Ситуація в цілому, отже, недостатньо ясна.

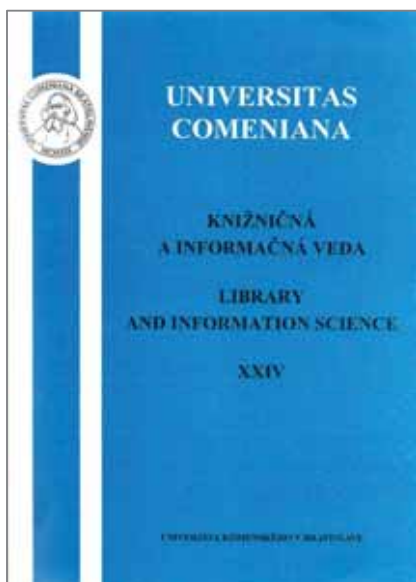
Про обіг та зберігання аудіовізуальних фондів дуже цікаво розповідає Енді О'Дваєр з ВВС. Він налаштований песимістично. Доступність цих матеріалів у Мережі виявляється обмеженою з огляду на високу вартість архівування. Ще більше його ускладнює розмаїтість обладнання для перегляду: зараз кожен виробник (і дистриб'ютор) орієнтується майже виключно лише на власну апаратуру. Тому немала частина того, що вже створено, зникне безповоротно. Лише цей момент вказує на цілу піраміду клопотів, які постають перед бібліотеками (автор бібліотеки не згадує), до якої входять ще ускладнена каталогізація, далі опис, упорядкування та промоція. Е. О'Дваєр говорить, що вирішенням проблеми могла би бути спільна з громадськістю класифікація – і теоретично має рацію. Але це ще потрібно запровадити на практиці. Хто сам того не пробував, той не знає, про що говорить.

Натомість рідко хто пише про цифрове мистецтво, теж присутнє в Мережі, і ось ним зайнявся Лео Константелос (Портсмутський університет). Він уже у вступі наголосив, що саме поняття недостатньо чітке, тому обмежив свої роздуми візуальним мистецтвом, оминаючи інші, в т. ч. Літернет. Справді існує певна кількість творів мистецтва, створених відразу як цифрові (не йдеться про репродукції) і призначених

для Інтернету, тобто із перспективою значного розповсюдження, однак вони не користуються ні популярністю серед авторів, ні успіхом у суспільстві. Спробою визначити причини цього були різні дослідження, але їх результати так невдало зреферовані, що майже нічого не відомо. Так виглядає, що окрім обмеженого сприйняття самої формули, було представлено низку застережень головню щодо інформації про присутні в Мережі твори НетАрту, наголошуючи на низькій ефективності наявних у каталогах метаданих. Однак це не пояснює невисокий резонанс цього мистецтва у сучасному житті.

Біля бібліотек [****]

Knižničnā a informačnā veda / red. Jela Steinerova. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislavie, 2013. T. XXIV. 172 s. ISBN 978-80-223-3381-8.

Двадцять четвертий випуск бібліотекознавчо-інформологічного збірника, який видає філософський факультет Братиславського університету, віддали місцевим аспірантам із цих двох дисциплін. Це непогана ідея, хоча, як завжди буває у збірниках, серед цікавих текстів (яких більшість), є й слабкі, що не обіцяють нічого доброго.

Видно і загальну тенденцію, яка виходить за межі лише словацької специфіки. Отже, дослідження стосуються головню комунікацій як таких та Інтернету, натомість про власне бібліотечну справу немає нічого. Ідентичні акценти я всюди спостерігаю і щодо підготовки майбутніх теоретиків бібліології (?), і це сумно. Бо хто ж буде розвивати бібліотекознавчу думку завтра та післязавтра? Адже – всупереч тому, що собі уявляють інститути бібліотекознавства та наукової інформації – бібліотечна справа ще не вмерла.

Аналіз функціонування реклами та промоції в Інтернеті, правда, більше щодо комерційної, аніж бібліотечної, практики здійснила Катаріна Бузова. Це дослідження доводить, що вона успішна тоді, коли супроводжується сприятливими умовами реалізації: швидкою доставкою та поміркованою ціною. Додам, що якраз у торгівлі книгами за посередництвом Інтернету ці умови часто кепські. Успішність пропозиції підвищує також добра репутація виробника або перевізника, натомість знеохочуючим чинником (і на це не мають впливу ті, хто щось пропонує) буває втома клієнтів, не обов'язково пов'язана з пропозицією.

Юлія Шпачкова проаналізувала різні інтернет-сторінки, у т. ч. й бібліотечні, зосереджуючись на легкості їх використання. Звичайно, вона вища при свідомій орієнтації на користувача, тобто пристосуванні до його вмінь, а також завдяки максимально зрозумілій, доброзичливій формі. Є така закономірність, що під час сприйняття тексту з екрану око сканує записи і зосереджується (тут є поклик на Якоба Нільсена) на верхній частині та лівому сегменті сторінки, сприймаючи передовсім

назву, а особливо її перші слова. Це вказівка, як будувати такі сторінки. Інформація надходить головню із тексту, із зображень – набагато менше, а надмірна колористика додатково розсіює увагу. Авторка покликається також на думку, що за раз можна прийняти до робочої пам'яті 5–9 сигналів не довше, ніж на 15–20 секунд (насправді результати різних досліджень не є такими однозначними), і виводить з цього пропозицію, аби головне меню (на основі якого вирішують, чи користуватися далі сайтом) складалося найбільше із семи гаслових сегментів.

Цікавий огляд досліджень із різних країн щодо осіб, виключених із суспільної комунікації, виконала Сільвія Горакова, зосереджуючись на певних обраних категоріях. Це однозначно найкраща стаття у всьому збірнику.

Ось іммігранти: чужі в чужій країні. Як вияснили дослідники, ці люди насамперед за будь-яку ціну шукають порад, як їм витримати, але незнання мови дуже цьому шкодить і успіх малоімовірний. Лише після початкової адаптації (якщо така є), вони починають здобувати інформацію, як існувати краще та стабільніше. Коли така стабілізація настане (а часто й ні), то тоді можуть з'явитися ознаки культурних та політичних зацікавлень. Навіть буває, що тут і там з'являються в Інтернеті спеціальні платформи, які об'єднують групи іммігрантів деяких національностей. До цього, однак, доходить рідко і за тривалий час, а весь той період особливо важкий для дітей іммігрантів.

В'язні – всупереч ідилічним повідомленням ЗМІ – загалом обходяться без офіційних джерел інформації, а тюремними бібліотеками користуються лише декотрі, бо більшість ув'язнених не може добре читати. Офіційній інформації не довіряють також наркомани, правда, головню за власним вибором, бо вона для них (як стверджують) занадто повчальна і на практиці непотрібна. Звісно, жодних медійних контактів не мають бездомні, обмежені тільки особистими стосунками. У подібній ситуації, хоча і з інших причин, знаходяться особи, втягнуті у секс-бізнес; навіть необхідну медичну інформацію вони не отримують, обмежуючись обміном думками всередині своєї групи.

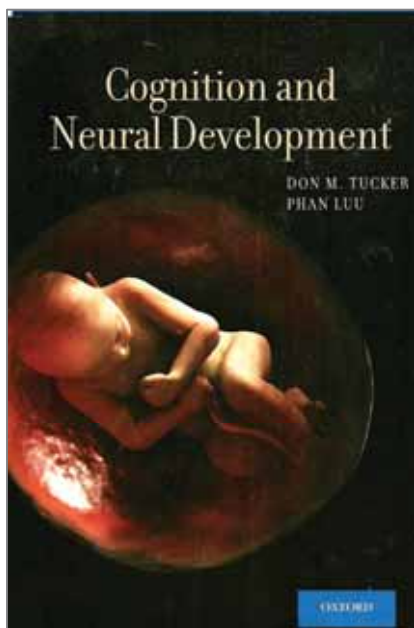
Всі живуть в ізольованих анклавах, у своїх малих світах, чи через обставини, чи з власного свідомого вибору, виключені з повсюдного (через це не зовсім повсюдного) обігу інформації і залишені винятково на себе. Загалом їх є не так уже й мало.

Текст Яни Шухової єдиний у цьому збірнику фактично стосується бібліотечної справи. Авторка інформує про присутність у Фейсбукі бібліотек словацьких, чеських та британських вишів. Громадськість чекає від них інформації про те, що бібліотеки пропонують, набір послуг чи повнотекстові бази. З огляду відгуків користувачів видно, що така інформація існує. Більшого важко очікувати. В результаті користувачі Фейсбуку оцінюють бібліотеки переважно добре: так вважають 80 % з них. Однак як це співвідноситься з поглядами суспільства загалом, не відомо.

Окрім того, у збірнику є ще історіографічна праця Петронелі Булкової на тему діяльності Антона Льове – видавця і книгаря, який оселився у Братиславі наприкінці XVIII ст., а в Європі мав широкі зв'язки. Однак це лише опис, старанне співставлення фактів, з якого насправді нічого не випливає. Справа в тому, що подібних аспірантських робіт повно є у всій Східній Європі, зокрема, і в Польщі. Важко збагнути, навіщо вони потрібні. Основа такої роботи – це повільне і терпляче вишукування з минулого дрібних деталей, з яких можна створити затуманений образ, який загалом фрагментарний і швидко забувається. Це ніяка не підготовка до вирішення наукових проблем, та й знання про минуле таким чином не дуже збагачується. Важко позбутися враження, що це робиться через брак кращих ідей.

На ділянці нейронауки [***]**

Don M. Tucker, Phan Luu. *Cognition and neural development*. New York: Oxford University Press, 2012. 276 s. ISBN 978-0-19-983852-3.

Не намовляю прочитати цю книжку, якщо бракує поглибленої психологічної підготовки, бо це загалом спеціалізовані роздуми, навіть вузькоспеціалізовані (нейронаукові), не обов'язково зрозумілі для кожного. Однак є там думки, які прямо або посередньо стосуються близьких нам явищ, тому вони заслуговують на огляд.

Два психологи з нейродіагностичного інституту "Електрикал Геодезікс" у Юджині, США (Д. Такер працює одночасно професором у місцевому університеті) у цій книзі спробували синтезувати біологічне та нейрологічне знання про мислення та пізнання – частково спираючись на власні дослідження, – відходячи від дуалістичних концепцій. На їх думку здатність мислити, розум – це мозок, а не тільки його функції (як стверджують дуалісти); він підпорядковується загальному онтогенетичному розвитку з великою часткою спрямованої мотивації та збільшення ефективності людського пізнання. Автори також представляють причинно-

механістичну модель функціонування мозку та теорію рівнів нервової системи. З точки зору бібліології та інформології найкориснішим у їх книжці є поглиблені міркування щодо процесів пізнання, пов'язаних із (нам близькими) процесами комунікації.

На думку авторів пізнання, яке розуміють як навчання, – це постнатальна сукупність процесів розвитку нервової системи, продовження ембріонального розвитку, хоча відбувається він у контакті з дійсністю, тобто не тільки самостійно. У рамках цієї тяглості формується мозок із архітектурою синапсів, при чому розвиваються активізовані зв'язки між тими синапсами, а ті, які не використовуються, – зникають. Вже сама ця активність пов'язана з процесами комунікації. З точки зору нейрофізика результат виглядає так, що внаслідок свідомого управління процесами пізнання настає збільшення лобної долі головного мозку, яке впливає на селективну увагу та контроль за поведінкою. Тобто все взаємно пов'язане.

У внутрішньому контролі над процесами пізнання бере участь весь мозок, хоча існує спеціалізація функцій його різних частин. У ньому беруть участь несвідомі імпульси, які спонукають або стримують, однак основну роль відіграє свідоме регулювання, а разом із ним мотивуюча або демотивуюча верифікація передумов і досягнутих результатів. Інформація, що надходить з оточуючого світу чи з процесів комунікації, консолідується з засвоєною раніше (у цьому істотну функцію виконує внутрішня розмовна мова); вони разом генерують індивідуальне знання і стають передумовою рекомендацій щодо нового досвіду та здобуття нової інформації. Із гнучкою можливістю змін, якщо того вимагатимуть нові зовнішні сигнали.

Це все складається у загальну гіпотезу, що пізнавальні процеси та розумовий розвиток, задіюючи всю нейронну структуру мозку (що природно), вимагають також свідомої активності особи, відповідно спрямованої і належно вмотивованої. Це значить, що інтелектуальний розвиток, окрім біологічних передумов, вимагає усвідомленого регулювання та мотивації, включно з емоційним імпульсом.

Виходячи із цього, можна також сказати, що не всі комунікаційні процеси, так само як не всі мови (семіотичні системи) однаково успішно служать розвинутим пізнавальним процесам. Автори в це не заглиблюються, але з деяких формулювань випливає, що у внутрішньому саморегульованому контролі пізнання та мислення особливо важливою є розмовна мова. Її похідною, ніби побічним продуктом, є писемна мова і це щодо семіотичної різноманітності комунікаційних форм має своє значення.

З низки результатів досліджень, у т. ч. і власних, автори роблять висновок, що елементи самоконтролю пізнавальних процесів з'являються у дітей вже на третьому році життя. Бачу в цьому чергове обґрунтування проголошуваних віднедавна практик якнайранішого введення дітей до участі в різних комунікаційних процесах, зокрема, і в читанні (за посередництвом лектора). І є бібліотеки, головні публічні, які організують такі інтеграційні заходи для дуже малих дітей (за присутності батьків). Раніше вважали – це пов'язано з переконанням Уільяма Грея сторічної давності, – що перше знайомство дітей з бібліотекою відбувалось у три роки. Парадоксально, що зміну цієї засади спричинив свого часу Ноам Хомський, щодо якого автори книжки, яку тут розглядаємо, налаштовані дуже критично.

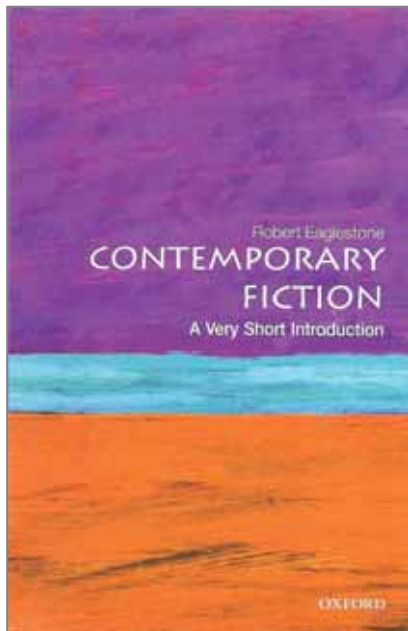
Інтенсивний розвиток самоконтролю над свідомістю настає дещо пізніше, разом із опануванням здатності мислити абстрактно, тобто між тринадцятим і шістнадцятим роками життя. Це переломний період пізнання, який характеризується істотною зміною правил і настанов мислення щодо попередніх років, але ще без повністю розвинutoї вправності, якою відзначаються дорослі. Тому для цього віку необхідні інші, окрім комунікаційні та бібліотечні пропозиції.

Тимчасом у Польщі (та й не тільки тут) ситуація у цій сфері далека від задовільної. Комунікаційна пропозиція для підлітків має абсолютно комерційний характер, нашіпована гаджетами, а спеціалізованих продуктів для молоді в публічних бібліотеках є занадто мало. Не створювали їх протягом цілих десятиліть і важко це змінити відразу, незважаючи на те, що така потреба існує.

Про літературу [*****]

Robert Eaglestone. *Contemporary fiction. A very short introduction*. Oxford: Oxford University Press, 2013. 114 s. ISBN 970-0-19-960926-0.

Союз перенасиченості інформацією і захоплення комунікаційними технологіями спричинив те, що з бібліологічної рефлексії майже повністю зникла зацікавленість функціонуванням художньої літератури – засадничо неінформаційної, – незважаючи на те, що це *основа* фондів публічних, шкільних та (частково) педагогічних бібліотек. Зрештою, навіть у літературознавчих розмірковуваннях йдеться про поточні проблеми існування літератури з певним острахом, застереженням, вони помітно спантеличені безкарним вибухом дурних нісенітниць про кризу читання. У цьому контексті оглядова публікація, про яку тут йдеться (автор – професор Лондонського університету) і яка сама по собі незвичайно цікава, належить до винятків. Вона з'явилася у рамках оксфордської серії “A very short introduction” (“Дуже короткий вступ”),

яка синтетично і одночасно доступно представляє різні наукові дисципліни і дослідження з перспективи сучасності.

Інша річ, що назва серії не відповідає дійсності: жодне з видань зовсім не коротке. Це завжди повномасштабні або навіть роздуті монографії. Просто їм спритно накинута лаконічний образ через кишеньковий формат, зменшений поза розумні межі кегль, відправлені в небуття відступи між абзацами. Читання в таких умовах – це психофізична каторга. Але з огляду на високий рівень змісту – рекомендую без вагань.

Для літератури найрепрезентативнішим зараз жанром автор вважає повість (але в сучасному, а не традиційному розумінні) і пише головню про неї. Він вірить у її величезні можливості, бо повість фактично не має кордонів (жанрові – умовні, нечіткі та змінні), тому може все і (якщо добра) приваблює яких завгодно читачів. Це важливо з огляду на те, чим він займається. Отже, автор намагається відповісти на запитання, ким власне ми є.

Натомість з огляду літературного ринку впливає, що зараз є забагато повістей, навіть тих добрих. Цікаво, що в цьому питанні Р. Іглстоун поділяє думку, яку відзначив К. Бріджес на тему надлишку інформації. Починаємо тонути в комунікаційному океані.

Сучасні повісті – як і вся література – функціонують інакше, ніж колись: без інтерпретаційного уточнення. Можна їх відносити до сфери уяви авторів і це безпечно, але непродуктивно. Бо хто ж із читачів справді розпізнав і розкусив авторську уяву? Треба ж покликатися радше на спровоковані власні роздуми, творити особисті рефлексії, а вони всі різні, тому такими ж, розмаїтими, мусять бути й інтерпретаційні відчитання повісті.

Сутність повісті окреслює форма, цілковито відмінна від форм інших літературних творів, хоча сама і не монолітна, і не стала. Як тільки форма змінюється, то і способи сприйняття повістей також стають різноманітнішими.

З минулого дійшла реалістська умова, яка наказує вдавати, що повість – це вікно у справжню дійсність, і читачі до того звикли. Але насправді література, а особливо повість – це гра, але аж ніяк не репліка чого-небудь. Постмодернізм (хіба ж Іглстоун забув про романтизм?) відкинув цю видиму залежність і висунув на перший план вигадку та пояснив необхідність інтерпретувати повісті по-своєму. Проблема у тому, що у них завжди є якісь фрагменти реальності, дещо, що підкопує цю вигаданість, також є й певний рівень загального.

Окрім того, в них видно сліди колишньої літератури. Є навіть думка – і автора в тому числі, – що у сучасній прозі відбивається відлуння давніх творів, не одному знаних, але зараз інакше викладених. Це досить ризикова гіпотеза і я особисто їй би не довіряв. Сумніваюся, що література – це циклічний продукт.

Повість, проза, вся література разом – це зараз потужна об'єднана система. Кружляє маса текстів, є мільйони читачів і тисячі авторів, а також цілі мережі виробництва, промоції та розповсюдження. Важко все це досягнути і впорядкувати.

Раніше порядок визначали жанри, але їхні межі занадто часто порушували, і постав літературний (навіть писемний загалом) хаос. У будь-якому разі, обіч літератури, яка ще відповідає жанровим правилам, функціонує також література відкрита, безструктурна, тому нелегко у цьому всьому чітко розібратися. Автор пропонує власну систематизацію, принаймні, сучасних повістей, орієнтуючись на час розвитку їх сюжетів.

Отже, у прозі завжди експлуатували *минуле* і повісті, які називають історичними (Р. Іглстоун пропонує вважати їх такими, коли події в сюжеті віддалені від сучасності не менше, ніж на 50 років), почуються і тепер добре. Світ змінюється, і те, що було колись, викликає загальне зацікавлення. Окрім того, існує переконання, що минуле – це фундамент для сучасності і в певному сенсі утримує теперішній час разом.

Звичайно, на це накладається помилкове переконання, що минулу дійсність можна у повістях відтворити. Це неправда, міф. Авторські доповнення, які там є (бо мусять бути) значним чином ніякої минувшини не стосуються. Це імітації, які автори використовують більше або менше свідомо – як стверджує Р. Іглстоун, для висвітлення минулої травми. Минулої, тому вже неприсутньої, опанованої, а це приносить величезне полегшення, так ніби пробудження з поганого сну. І це сприяє реценції і засвоєнню.

Сучасність – другий сегмент авторської класифікації сюжетів – виявляється у повістях непрямо, лише тому, що вони умовні, вигадані. Однак не можна сказати, що її там зовсім немає. Колись поклики на поточну дійсність мали слугувати формуванню національної свідомості, але зараз вже не так. Тепер із її перебігу мають з'явитися передумови для обґрунтування цінності індивідуального існування, що автор доводить низкою прикладів, описуючи різні, свіжі і найсвіжіші прозові твори.

Однак разом із тим у повістях відчувається відбиток глобалізації, поєднаний з ментальним та культурним роздвоєнням. А це поганий симптом, який свідчить про кризу та руйнування цінностей. І, здається, цей сумний чинник переважає останнім часом у світовій прозі. У сучасних повістях забагато йдеться про нещастя, смерть, знищення, причому у глобальному масштабі; також видно, що запобігти цьому всьому не вдається, а самі повідомлення фаталістично покірні.

Звичайно, є ще повісті, де йдеться про *майбутнє*, переважно у технологічному ключі. Таких, де просто є спроби безпосередньо описати майбутні часи, виразно менше. Флірт із технологіями проявляється, як правило, у нагромадженні різних гаджетів; набагато рідше – у заглиблених роздумах про розвинуті технології та їх наслідки. На цьому підґрунті з'являються два, необов'язково суперечливі, міркування. Перше, що всі ті технології – це жахливе варварство, а друга, що (на щастя) не все від них залежить. Наслідком є неоромантичні заклики повернутися до природи, а також ідилічні портрети наймолодших, які мають уособлювати надію.

До цієї ж групи Р. Іглстоун зараховує ще повісті, написані, на його думку, із новою технологічною *стилістикою*. Це так звана *проза урозсип*, сильно роздрібнена, але трохи позліплювана разом різними сюжетними лініями чи спільними стилістичними прийомми. Можна серйозно сумніватися у такій класифікації.

Автор розглядає також розповсюдження повістей і висловлює цікаві думки, за одним, правда, винятком: коли ототожнює книжки винятково з художньою літера-

турою, іншої не помічаючи. Це ніби зворотня реакція на перенасиченість інформацією, про яку вже згадувалося в цьому огляді. Але він має рацію, що дуже часто помилково ототожнюють літературну цінність твору з комерційним успіхом, звідси й хибні оцінки. Тому Р. Іглстоун вважає, що розумна підтримка і промоція з боку літературної критики безумовно потрібні для широкого розповсюдження літератури (і зокрема повістей). Треба пояснювати, чому одні повісті можна вважати добрими, а інші – ні, але без накидування категоричних інтерпретацій та надмірного вихваляння авторів. У реалізації цього завдання (як пише) найгірше виступає університетське літературознавство. Ну що ж: викладач літератури в університеті мабуть знає, що каже.

Він ще зазначає, що загалом література існує не як окремі твори. Вона складає цілість, раціональне продовження минулих досягнень і одночасно відправну точку для майбутніх здобутків. Тому вимагає об'єднуючого зберігання, архівування – у глобальному, загальнодержавному та локальному вимірах. І хоча насправді слово “бібліотеки” не вживається, але мова йде саме про них.

Яцек ВОЙЦЕХОВСЬКИЙ,

доктор габілітований, професор-емерит (Краків)

Переклад з польської Олександра СЕДЛЯРА

Стаття надійшла до редколегії 10.12.2013

Прийнята до друку 12.01.2015